

Települési együttműködések a Hegyháti járásban
- Önkormányzati koordinációk az országos és járási
dimenziók, valamint egy okos térségi példa mentén

Készítette: Szabó Tamás

A tanulmány és annak részei szerzői jogvédelem alatt állnak.

A tanulmány elkészítését és megjelenését a Demokratikus Helyi Közigazgatás Fejlesztéséért Alapítvány támogatta.

2022

Települési együttműködések a Hegyháti járásban
- Önkormányzati koordinációk az országos és járási dimenziók,
valamint egy okos térségi példa mentén

SZABÓ TAMÁS¹

Jelen szakmai tanulmány fő fókusza a települési önkormányzatok közötti együttműködések, koordinációk a Baranya megyei Hegyháti járásban. A tanulmány három önálló, de egymáshoz kapcsolódó fejezetre épül, célja az önkormányzati együttműködések általános magyarországi jellemzőin keresztül vizsgálni egy szűkebb térség önkormányzati együttműködéseit (Hegyháti járás), valamint azon belül egy speciális települési együttműködés, az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió elemző-értékelő bemutatása.

Fontos látni, hogy hazánk szétaggolt, fragmentált településszerkezeti jellegéből következően a települések – és vele a települési önkormányzatok – közötti különböző formális és informális együttműködések, koordinációk a helyi- és térségi közfeladatellátás egyik legfontosabb strukturális eleme. Különösen a vidéki, gyéren lakott és döntően falusi-rurális térségekben, mint amilyen a Hegyháti járás, elképzelhetetlen a települési feladatellátás az önkormányzatok együttműködése nélkül – legyen az vonalas infrastrukturális-, közüzemi szolgáltatás vagy szociális- és egyéb (egészségügy, óvodai nevelés, kultúra stb.) humán feladatellátás. Ugyanakkor a települési együttműködéseknek egyre fontosabbá váló aspektusa a különböző település- és térségfejlesztési célú, innovatív koordinációk, amelyek igyekeznek reflektálni napjaink posztmodern társadalmi és technológiai kihívásaira, mint a negyedik ipari forradalom (ipar 4.0) és digitalizáció, a fejlett világban dominánssá vált társadalmi előregedés vagy az urbanizálódó XXI. században egyre inkább háttérbe kerülő vidéki életmód újra fogalmazása. Éppen ezért roppant izgalmas az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió – mint települési együttműködési kísérlet vizsgálata, mivel a kezdeményezés önmagát Magyarország első okos térségeként definiálta 2018-ban.

Felmerül a kérdés, hogy milyen tapasztalatok hasznosíthatók a magyarországi települési együttműködési törekvések számára? A tanulmány igyekszik szintetizálni és értékelni a

¹ A szerző politológus-történész, egyetemi adjunktus a Milton Friedman Egyetem Nemzetközi és Politikatudományi Intézetében

vizsgált okos térség eddigi eredményeit és tapasztalatait. Módszertani szempontból az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió kapcsán elérhető szekunder források (tanulmányok, cikkek, az okos térség munkaszervezete által elkészített szakmai prezentációk). Egy önálló doktori disszertáció is készült a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskolájában a kistérségi innováció témakörében, aminek a Hegyháti járás és azon belül döntően az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió volt az empirikus vizsgálati példa.² A felsorolt szekunder források mellett, önálló kvalitatív primer vizsgálati elemként, mélyinterjút készítettem az együttműködés motorjának tekinthető Alsómocsolád község polgármesterével, valamint az okos térség munkaszervezeteként működő Észak-Hegyháti Unió Nonprofit Kft. vezető munkatársával 2021 decemberében valamint 2022. márciusában.

Az okos térség meghatározó dimenziói külön alfejezetekben kerülnek bemutatásra, ezek a következők: az együttműködés történeti dimenziója és szakaszai; a működés során meghatározó belső koordinációs mechanizmusok; a finanszírozási elemek (benne az elnyert pályázati forrásokkal); az ezüst gazdaság, mint az okos térségi együttműködés kiemelkedő szakpolitikai területe.

Megfogalmazásra kerülnek bizonyos fejlesztési javaslatok, így az, hogy miként lehet eredményesen hálózatosítani magát az okos térséget – mint brand és módszertani bázis; melyek az eredmények és tapasztalatok hazai valamint nemzetközi adaptálhatóságának lehetséges útjai; hogyan lehet a társadalmi inklúziót tovább erősíteni nemcsak a mikrotérségben, de az egész Hegyháti járásban; milyen hatékonysági- és hatásossági aspektusok merülhetnek fel a további együttműködés számára.

² Dömötör Ildikó éppen a COVID európai kirobbanásának időszakában 2020. májusában adta le az értékelést, amit azóta sikeresen meg is védett. A disszertáció kvalitatív kutatási részét képezte az okos térségben érintett településvezetőkkel készített mélyinterjú, ami még értelemszerűen nem tudott reflektálni a koronavírus járvány hatásaira.

Az önkormányzati együttműködések és főbb típusai

Magyarországon az elmúlt három évtized helyi önkormányzatok közötti együttműködéseit döntően az önkormányzati társulások dominálták. Ugyanakkor egyéb koordinációs megoldások is ismertek az önkormányzati szektorban. Az önkormányzatok közötti együttműködések országos szintű empirikus vizsgálata történt meg 2017-2018. között a **Belügyminisztérium Önkormányzati Koordinációs Iroda (BM-ÖKI) által a KÖFOP-2.3.4-VEKOP-15-2016-00002 azonosítószámú Önkormányzati fejlesztések figyelemmel kísérése II. (ÖFFK II.). elnevezésű projekt** keretében - ebben jó magam is részt vettem, mint vezető szakértő (továbbiakban: BM kutatás). Érdeemes segítségül hívni a kutatási tapasztalatokat összegző zárótanulmányt az önkormányzati koordinációk, együttműködések értelmezéséhez. E szerint a koordináció alapértelmezésben irányítást, összeegyeztetést és összehangolást jelent. Az egyeztetési folyamatokra fókuszálva a koordináció jelentése bővül a különálló egységek, tevékenységek összehangolásában, amely együttműködés célja valamilyen közös cél(ok) elérése, és ennek érdekében komplex folyamatok, jelenségek menedzselése.³

Kornai János a világhírű közgazdász a különböző szervezetek közötti koordinációnak az alábbi típusait különböztette meg:

- Piaci koordináció (egyenrangú felek között a kölcsönös előnyszerzés érdekében, ezért az együttműködési szabályok betartása alapvetően közös érdekből történik, továbbá az együttműködés fenntartásában a pénz, anyagi források szerepe fontos motiváló eszköz – erre jó példa a közös önkormányzati konzorciumok életre hívása valamilyen pályázati forrás elérése érdekében)
- Bürokratikus koordináció (ebben meghatározó az állam szabályozó szerepe, s vele a hierarchikus alá-fölé rendeltségi viszonyok; a koordinációban érintettek között jogilag szabályozott utasítások és vele aszimmetrikus viszonyok érvényesülnek – ehhez legközelebb a jelenleg ismeretes hazai önkormányzati koordinációk közül a törvény erejénél fogva létrehozott közös önkormányzati hivatalok állnak).
- Agresszív koordináció (itt a direkt alá-fölé rendeltségi viszony és az ebből következő nyers erőfölény és dominancia érvényesül, és nem a szabályozottság – itt jó részt

³ Az ÖFFK II. kutatáscsomag eredményekről a <https://bm-oki.hu/?projectMainType=OFFK2> oldalon tájékozódhatnak az érdeklődők.

kényszerekre épülő agresszív viszonyrendszerekről van szó, ezért olyan egészségtelen és eseti szituációkra érdemes gondolni, mint amikor egy kiemelkedő település különböző jobbára informális eszközökkel „elnyom, zsarol, kihasznál” vagyis kényszerít más környező településeket).

- Etikai koordináció (egyenrangú felek között kölcsönös vagy egyoldalú a kapcsolatok dominálnak, itt megjelenhet az együttműködésben az adományozás és a donor-kedvezményezett viszonyrendszer – erre jó példa olyan akár hazai, akár nemzetközi testvértelepülési együttműködések, ahol az anyagilag erősebb szereplő programok, adományok, akciók révén nyújt támogatást ellenszolgáltatás nélkül a gyengébb, kisebb önkormányzatnak). (BM Kutatási Jelentés 2018).

A BM kutatás az önkormányzati koordinációkat két nagy csoportba sorolta az egyik a települési önkormányzatok - mint azonos szinten lévő helyhatóságok - között kialakított ún. horizontális önkormányzati koordinációk, a másik az egymással hierarchikus viszonyban nem lévő megyei önkormányzatok (mint területi helyhatóságok) és a települések közötti ún. vertikális önkormányzati koordinációk. A kutatás leszögezte, hogy a létező önkormányzati koordinációk lehetnek jogszabályi, így törvény által előírtak (mint hazánkban 2012 óta a közös önkormányzati hivatalok), illetve lehetnek kifejezetten a felek önkéntes együttműködésén alapuló (az önkéntes társulások vagy a különböző önkormányzati konzorciumok).

Az Európai Unióban a közigazgatás, s vele az önkormányzati rendszerek kialakítása, megszervezése és működtetése nemzeti hatáskörben van. Ugyanakkor az összes tagállam már hosszú évek óta magáévá tette a strasbourgi Európa Tanács által 1985-ben elfogadott Európai Önkormányzati Chartát, amely 10. pontja deklarálja az önkormányzatok társulási és együttműködési szabadságát. Az már viszont az egyes államok belső jogalkotási és strukturális (attól függően, hogy alapszinten integrált vagy fragmentált önkormányzati rendszerről beszélünk) és feladatellátási dimenzió függvénye, hogy a koordinációk mely típusai dominálják az önkormányzatok közötti horizontális és vertikális együttműködések, legyenek azok jogilag meghatározott hivatalos önkormányzati társulások vagy egyéb formális, informális együttműködések. Az önkormányzati koordinációkat a nemzetközi szakirodalom együttesen az *inter-municipal coordination* (IMC) szakkifejezéssel jelöli.

Fomalizált és nem formalizált önkormányzati koordinációk

Szerte Európában az önkormányzati koordinációk jogi és szervezeti megvalósulása ágazati (közszolgáltatási vagy hatósági) nagyon változatosak lehetnek. Jellemző, hogy azonos vagy nagyon hasonló közfeladatok, közszolgáltatások terén kialakított együttműködések az egyik országban gazdasági-, konzorciális megállapodás formájában valósulnak meg, addig más államban kifejezetten önkormányzati társulások keretében történik a közös feladatellátás vagy éppen egyesületi formában. Amíg Franciaországban több ezres nagyságrendű együttműködések valósulnak meg kifejezetten önkormányzati társulások keretében, addig Nagy-Britanniában a külső for-profit vállalati szereplők bevonása jóval szélesebb körű az önkormányzatokat érintő formalizált koordinációkban. Vannak olyan nemzeti szabályozások Európában ahol bizonyos önkormányzati együttműködési típusban való részvételhez tételesen meghatározott statisztikai feltételeket kötnek, így francia nagyvárosi agglomerációs társulásoknál lakosságárányos kikötés az 500.000 lakos, vagy a magyarországi közös önkormányzati hivataloknál a 2000 fős alatti lakosságszám (BM Kutatási Jelentés, 2018).

Szervezeti tekintetben az önkormányzatok közötti együttműködések keretei eltérőek lehetnek. Beszélhetünk formalizált és nem formalizált együttműködési modellekről. A formalizált együttműködési formák közé tartoznak az önkormányzati társulások, a meghatározott célú, így alapvetően eseti jellegű konzorciumok, a testvértelepülési megállapodások valamint a kifejezetten önkormányzati tagsággal, részvétellel működő egyesületek (pl. a LEADER Helyi Akciócsoportok). A formalizált koordinációknál az alapvető kiindulási pont a partnerek közötti viszonyok írásba foglalása, az együttműködés tartalmának, szabályainak rögzítése. Lehetnek olyan erősen formalizált együttműködések, ahol külön központi jogi szabályozás konkretizálja a koordinációs szabályokat. Ezért különösen fontos, hogy a formalizált együttműködésekben lehetőleg az érintettek jogi személyként működjenek közre ezzel biztosítva a koordináció által létrehozott struktúra (társulás, egyesület, közösen tulajdonolt gazdasági társaság) jogképességét. Ugyanakkor az önkormányzatok közötti formalizált együttműködések között lehetnek kevésbé szigorúan, rugalmas módon megfogalmazott jellegűek, erre jó példa a testvértelepülési kapcsolatok rögzítő írásos kontraktusok – ezeknél az együttműködés kereteit szinte teljes mértékben a partnerek szándéka határozza meg és rögzíti. Speciális együttműködési formának minősülnek az önkormányzati konzorciumok, amelyeket formális megállapodások mentén hozták létre, azonban nem minden esetben rendelkeznek önálló jogképességgel.

A nem formalizált együttműködések legfőbb sajátossága ebből a szempontból az, hogy nincsenek dokumentálva a partnerek közötti együttműködés keretei. Azok a koordinációs mechanizmusok, amelyek teljesen informálisak, írásban nem kerülnek rögzítésre és alapvetően „*gentlemen's agreement*” jellegűek, ezek jellemzően személyes kapcsolatokon, kialakult szokásokon, hagyományokon nyugszanak, jogilag nem formalizáltak, működési szabályait szóbeli vagy a közös emlékek alapján működtetett szabályrendszer határozza meg. Ezek kutatása, empirikus szempontok alapján nagyon nehéz, mivel hiányoznak a központi adatbázisokból, és az önkormányzatoknak nincs bejelentési kötelezettségük.

Tehát jóval egyszerűbb vizsgálni és összegyűjteni a jogilag formalizált koordinációs formákat, különösen ha azok megjelennek valamelyik állami nyilvántartásban (pl. az önkormányzati társulások a KSH, Magyar Államkincstár adatbázisaiban; a LEADER HACS-ok). A jogilag nem formalizált, jobbra informális kooperációkat elsősorban kvalitatív kutatási módszerekkel (interjúk, fókuszcsoportok) lehet feltárni, amire kísérletet tett a már hivatkozott önkormányzati koordinációs BM kutatás 2017-2018. között.

A különböző koordinációk az együttműködő felek autonómiáját tekintve lehetnek felülről vezérelt, jogszabály által előírt vagy más ösztönzővel elősegített együttműködések és alulról szerveződő együttműködések. Az önkormányzatok közötti kooperációk jellege a teljes önkéntességtől a jogilag kötelező együttműködésig terjedhet. Ilyen kötelező együttműködési előírás a közös hivatalok létrehozása azon települések számára, amelyek 2000 fő alatti lakossággal bírnak. Ezen túl kötelező együttműködési előírás jelenhet meg közszolgáltatás módját, formáját előíró ágazati szabályokban – pl. ha adott közszolgáltatást egy kistéleplési önkormányzat önállóan nem képes teljesíteni. Együttműködés alapja lehet valamilyen központi pénzügyi ösztönző mechanizmus, ami lehet pályázati vagy közvetlen emelt költségvetési normatíva. Fejlesztési pályázatokban kötelező jelleggel előírhatnak valamilyen formalizált együttműködési koordinációt a résztvevő önkormányzatok számára – erre jó példa, amikor csak közös konzorciumi formában lehet pályázatot benyújtani.

Önkormányzati társulások, mint domináns koordinációs forma

Az önkormányzati társulásokról jómagam több alkalommal publikáltam már összefoglaló jelleggel. A 2019-ben napvilágot látott „*Együttműködések és kistéleplési önkormányzati koordinációk - az elmúlt évtized jogalkotásának közpolitikai hatásai*” című tanulmányomban

a tanácsrendszertől vizsgáltam összefoglaló jelleggel a magyarországi kistelepülések közötti együttműködéseket, benne a rendszerváltás időszakában létrehozott demokratikus önkormányzati rendszer társulásainak történetét, dinamikáját és fontosabb eseményeit. Ezt követően „*A községi együttműködések alakulása az önkormányzati társulási szabályok átalakítását követően*” címen jelent meg a **Comitatus szakfolyóirat** 2020. évi 3-4. számaiban aktualizálva a 2019-es írásom.

Az önkormányzati együttműködések (benne nemcsak közvetlenül a társulások, hanem az egyéb típusú koordinációk) világának közelebbi empirikus megismerését biztosította számomra, hogy vezető szakértőként működtem közre a korábban már többször hivatkozott 2017-2019 közötti BM kutatásban. Szerzőként érintett voltam a kutatás keretben elkészült szakmai kiadványokban, valamint több nemzetközi konferencián tartottam előadást a horizontális és vertikális önkormányzati koordinációk témakörében.⁴

Fragmentált településszerkezet és a kistelepülések számbeli dominanciája

A KSH által kiadott *Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2019. január 1.* című kiadvány adatai alapján a 3155 magyarországi településből 2652 település községi, 127 település pedig nagyközségi jogállású. Ez azt jelenti, hogy az összes település több mint 88%-a község, nagyközség. Ami a lakosság településtípusok szerinti megoszlását illeti a magyarországi települések mintegy harmada 500 főnél kevesebb lakosú. Az 1000 lakos alatti községek száma megközelíti az 1800 települést, ami jóval több, mint az összes magyarországi település fele. A 2000 lakos alattiak a települések háromnegyede, ezek közül 12 nagyközség, 6 városi jogállású, a többi község. Az 5000 főnél kevesebb lakosú települések száma pedig meghaladja a 90%-ot (KSH, 2019). Ezek a települési adatok európai összehasonlításban fragmentált, a kistelepülések (községek, nagyközségek) jelentős számbeli fölényére épülő településstruktúrát jelent. A községi jogállás jelentős számbeli fölénye annak ellenére is szembeötlő, hogy az 1990-2015 időszakban szinte megtriplázódott a városi jogállású települések száma, ugyanakkor relatíve kevés várossá vált településnél beszélhetünk számottevő lakossági és infrastrukturális növekedésről – ez főleg a fővárosi agglomerációban

⁴ Perspectives of Local Governments in CEE – Common Learning and Innovation nemzetközi konferencia, Budapest, 2018. november 15-16., Perspectives of Local Governments in CEE – Practice and Innovation nemzetközi konferencia, Budapest, 2019. március 5-6.; önálló tanulmányok a konferenciákat összefoglaló kötetekben – *lásd a személyes MTMT listát!*; társszerző a kutatási zárójelentésben és kapcsolódó szakmai útmutató esetében. Az ÖFFK II. kutatásról részletesen a <http://bm-oki.hu/?projectMainType=OFFK2> oldalon.

valamint egyes Balaton-parti, illetve vidéki nagyváros környéki településnél figyelhető meg. A várossá nyilvánítási eljárást jelenleg szabályozó 321/2012. (XI. 16.) Korm. rendelet 2015-ös szigorító módosítása konkrét demográfiai, intézményi és infrastrukturális paramétereket kötött a városi jogálláshoz. Így nem meglepő, hogy először csak 2021-ben történt a jogszabályi szigorítás óta várossá nyilvánítás, az egyik a Pest megyei Kiskunlacháza, a másik pedig a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Balkány esetében.

Történeti előzmény - koordinációs és integrációs megoldások a tanácsrendszer időszakában

Habár politikai tekintetben rendkívül távol áll egymástól a rendszerváltás előtti antidemokratikus, a helyi autonómiát alapvetően nélkülöző tanácsrendszer illetve az 1990-ben kialakított demokratikus helyi önkormányzati modell, ugyanakkor az ország szétaprózódott, fragmentált településszerkezete – a kistelepülések jelentős számbeli dominanciája mellett – történelmi örökség, amire ha eltérő eszközökkel is, de reflektáltak a tanácsi igazgatás korszakában éppúgy, mint 1990 után. A következőkben, mintegy hazai történeti előzményként a tanácsi együttműködési, integrációs- és koordinációs megoldásokat tekintjük át.

A **tanácsrendszer időszakának** két jellemző települési folyamata volt. Az egyik a települések számát módosító területszervezési döntések, így az új község kialakítása, a községegyesítés, a község városhoz való csatolása és a várossá nyilvánítás. 1945-1960 között 169 új község (köztük sok alföldi tanyaközség) alakult meg, továbbá 136 községegyesítés illetve városhoz csatolás történt. Az 1960-1990 időszakban több mint 1700 községegyesítés és városhoz csatolás eredményeként az önálló települések száma 230-val csökkent, mindössze 19 új község alakult az időszakban. (Szigeti, 1996).

A másik jellemző települési folyamat alapjául az ún. **tanácsszervezési döntések** szolgáltak. Amíg 1950-ben még a települési szintre méretezett tanácsrendszer volt a preferált tanácsi jelleg, és az „egy település egy tanács” elv keretében integrációs, összevont jellegű tanácsszervezést csak a 300 lakosnál kisebb törpefalvak esetében tartottak indokoltnak, így ezeket hozzácsatolták valamely népesebb környező települési tanácshoz. Azonban az 1960-as évektől egy jelentős tanácsi összevonási hullám következett be, ennek fontos oka volt a korábban széttagolt agrárüzemek egyesítése - mint mezőgazdasági kollektivizálás, „téészesítés” – amihez a pártállam hatékony igazgatási háttérrel igyekezett biztosítani a kistelepülési tanácsok összevonásával. 1950-ben Magyarországon 2857 önálló községi tanács

és 170 községi közös tanács volt – ez utóbbiak 360 községet foglaltak magukban. 1970-ben összesen már csak 1875 községi tanács működött – ebből 1249 önálló és 626 községi közös tanács. 1986-ban 1363 községi tanács működött, amelyből már 701 volt közös tanács volt, 2271 kisebb-nagyobb települést foglalva magába. 1990-ben még az önkormányzati választást megelőző hónapokban az egypártrendszer utolsó éveinek tanácsai dekoncentrációs folyamatai révén már 1627 tanács volt, amelyből 632 közös tanács. Ebből az 1970-1980-as évtizedekben jelentősen koncentrált tanácsai struktúrából jön létre 1990 végén egy rendkívül decentralizált, „az egy település egy önkormányzat” elvre épülő demokratikus önkormányzati rendszer, amely 3092 önálló települési önkormányzatot jelentett akkor (Verebélyi, 1993; Szigeti 1994; Fürcht, 2009).

Visszatérve a **tanácsrendszer időszakának integrációs folyamataira**, a községi közös tanácsoknál az államigazgatási feladat- és intézményszervezéshez adminisztratív módon kijelölt közös tanácsai székhelytelepülésekhez rendelték a tanácsai és más állami hivatali feladatokat, intézményi erőforrásokat, így ezekre a településekre koncentrálták az alapfokú oktatást vagy a kulturális közszolgáltatásokat. A községi közös tanácsokhoz társított kisebb községeket az 1971-es Országos Településhálózat-fejlesztési Koncepció (OTK) az ún. „szerepkör nélküli község” kategóriába sorolták, elvonva tőlük a fejlesztési forrásokból való nagyobb arányú részesedés esélyét. Ugyanakkor nagyon érdekes, hogy a harmadik tanács törvény 1971-es elfogadását (1971. évi I. törvény) követően felgyorsult tanácsai integrációs folyamatát egy hirtelen dezintegráció – a tanácsok önállósodása – váltotta fel 1987-1989 között. Az 1985-ös tanácsai statisztikákhoz képest 1990-re közel 10%-os csökkenést mutatnak az adatok a közös tanácsok számában (638 db), továbbá 7%-kal csökkent az 1980-as évek második felében a közös tanácsokhoz tartozó települések száma. A tanácsrendszer alkonyán 1990-ben a közös tanácsok 2116 települést érintettek – ebből az ún. társközségek száma 1484 db volt. (Szigeti, 1994; Somlyódy, 1990, Fürcht, 1994).

A tanácsok közötti koordinációk sokak szerint leginkább előremutató formája az 1968-ban még kísérleti jelleggel elindított ún. városkörnyéki igazgatás volt. Ennek koncepcionális alapja a természetes városi vonzáskörzet, mint igazgatási kategória szolgált. Az 1971. évi I. törvény 66.§ (2) szerint a *„Városkörnyéki község tekintetében a járási hivatalt vagy annak elnökét megillető hatáskört a városi tanács végrehajtó bizottságának titkára, illetőleg szakigazgatási szervei gyakorolják”* – ez teremtette meg a lehetőséget, hogy a járási tanács és hivatalszervezet alternatívájaként megjelenhessenek a városi tanácsok és szakigazgatási

szervek, mint mikrotérségi, térségi integrált egységek. A járási tanácsok 1971-es megszüntetését követően, a járási hivatalok végleges megszüntetésének a határideje 1983. év vége volt, az ekkor már 15 éve létező városkörnyéki igazgatási szisztéma összesen 61 várost és 207 városkörnyéki települést érintett (Bartke, 1985). A járási hivatalok megszüntetésével párhuzamosan a területi államigazgatásban általánosan bevezették a városkörnyéki igazgatást. A területi lehatárolásokat és a települések besorolását az egyes városkörnyéki igazgatási egységekbe a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 23/1983. számú határozata rögzítette. A megszüntetésre került 83 járás helyét az átszervezések eredményeként 139 városkörnyéki igazgatási egység vette át. A városkörnyéki igazgatásban a központi székhelytelepülések tanácsi szervezeteihez delegálták a teljes városkörnyéki térségi igazgatási funkciók gyakorlását. Mivel az 1980-as években sokkal kevesebb volt a városi rangú települések száma, így 34 esetben községi jogállású település kapta meg a körzetközponti szerepkört és vele az ún. városi jogú nagyközségi speciális jogállást, amit a rendszerváltásig viseltek ezek a települések. Az ország hagyományosan rendkívül sokszínű településhálózati szerkezetéből fakadóan kirívó különbségek jellemezték az új struktúrát: az alföldi Karcag városához mindössze egyetlen városkörnyéki község, addig az aprófalvas baranyai térségben található Siklós városhoz 92 község kapcsolódott (Kara, 1996). A tanácsok, s így a települések közötti kapcsolatok intézményei a városkörnyéki koordinációs bizottságok voltak. A hatósági igazgatási feladatokat a városi tanácsoknál kijelölt várostérségi referensek látták el az érintett községek számára.

A hatósági feladatellátás mellett a **városkörnyéki igazgatási egységek hatékonyan szervezték meg közüzemi szolgáltatásokat** (pl. szemétszállítás), valamint egymással szomszédos tanácsok közös tanácsi vállalatot, közintézményt vagy városkörnyéki pénzalapot alapítottak, közös beruházásokat valósítottak meg. A rendszerváltás politikai előszelei nem kedveztek a városkörnyéki igazgatási modellnek, így 1988-1989-re rohamos ütemben épültek le a rendszer (Frücht, 2003; Bekényi-Bércesi-Német, 2003). Ez sajátosan paralel módon alakult a községi tanácsok önállósodásával párhuzamosan ezekben az években. A rendszerváltás után a városkörnyéki igazgatási és általában a kistérségi szintű komplex települési integrációk kérdése lekerült a politikai és közigazgatási napirendről, és majd csak 2004-ben jelenik meg ismét a létrejövő többcélú kistérségi társulásokkal.

Önkormányzati társulások az 1990-2012 közötti időszakban Magyarországon

Önkormányzati társulások az 1990-es években

Az **1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról** [a továbbiakban: **Ötv.**] széles körben állapította meg a minden település számára kötelező jelleggel ellátandó feladat- és hatásköröket, mint települési önkormányzati alapfeladatokat. Az Országgyűlés már a törvény előkészítése során tisztában volt az új önkormányzati rendszer fragmentált jellegével, azzal, hogy minden település megkapta a lehetőséget saját önkormányzat választására. Ezért a törvényalkotó már az eredeti kodifikáció során széles közjogi együttműködési, társulási lehetőségeket teremtett az önkormányzatok számára: előbb az akkor hatályos **Alkotmányban (1949. évi XX. törvény)** megerősítették az önkormányzati társulást, mint alkotmányos alapjogot. Az Ötv.-ben pedig meghatározták a társulások lehetséges típusait, így az önkormányzati hatósági társulást, a közös intézményfenntartó társulást, a közös képviselőtestület, valamint a körjegyzőséget.

Ugyanakkor az Ötv. a települési autonómia szellemében lebontotta a korábban kötelező településközi kooperációkat (közös tanácsok, városkörnyéki igazgatási egységek). Az új szisztéma a települési önkormányzati társulásokat kizárólag önkéntes alapon határozta meg. A tanácsrendszer negatív emlékezete, valamint az Ötv. által jelentősen kiterjesztett települési autonómia jellemző módon évekre visszafogta a települések „kedvét” a társulások létrehozásától, s vele az integrált feladatellátástól. Sok kistelepülésen azonban már az Ötv. elfogadásának időszakában felismerték a körjegyzőségi modell hatékony munkaszervezési lehetőségeit: az 1990 decemberében megválasztott első települési képviselőtestületek közül 1526 falusi önkormányzat már 1991 elejére 529 körjegyzőséget hozott létre. 1994-ben viszont csak 499 körjegyzőség működött 1388 tagönkormányzattal, jelezve a társulások iránti igény időben hektikus változását. A körjegyzőségek mellett már ekkor jelentős számú – jobbra még 1990 előtt a tanácsrendszer időszakában gyökerező - hatósági igazgatási és intézményfenntartó társulások kerültek megalakításra. A közös képviselőtestületek száma azonban elég ritka volt, ezek száma 1992-ben alig volt 20 db. Az önkormányzati törvény 1997-es módosítása a közös képviselőtestület jogintézményét ún. társult képviselőtestületre módosította, de ez inkább csak elnevezésbeli pontosítást jelentett, érdemben csak minimális mértékben alkalmazták ezt napjainkig.

A különböző társulási típusok közül legnagyobb mértékben az intézményi társulások (pl. közoktatási vagy szociális intézmények, szolgáltatások közös fenntartása) száma növekedett a 2000-es években: amíg 1992-ben még csak 120 db, addig 2003-ra már 1274, a 2005. évre 1586 db-ra emelkedett (Horváth M., 1995; Hoffman, 2011).

Fejlesztési célú együttműködések (társulások és egyéb kooperációk)

A településközi formális együttműködések sorában külön csoportot képeztek és képeznek mind a mai napig a rendszerváltás után szinte azonnal elterjedő **fejlesztési együttműködések**. Egy 1994-es akadémiai intézeti felmérés szerint a fejlesztési célú önkormányzati társulások száma addigra elérte 140-et és megközelítőleg 1800 települést érintett. A fejlesztési irányú települési együttműködések tovább dinamizálta az **1996-os területfejlesztési és területrendezési törvény (1996. évi XXI. törvény)**, és ennek nyomában megjelenő **területfejlesztési decentralizált források** (pl. TEKI, CÉDE, LEKI).

A fejlesztési területen egyéb nem társulások jellegű gazdasági alapú kooperációk, együttműködések is kialakultak, így a több önkormányzat által közösen tulajdonolt fejlesztési és közszolgáltató gazdasági társaságok. A közös tulajdonlás mellett jellemző volt ezeknél, hogy általában a többihez képest kiterjedtebb intézmény- és feladatellátó kapacitással bíró központi települések saját közszolgáltató vállalataik (pl. szemétszállítás) révén szolgáltattak az együttműködésben érintett egyéb települések számára, akik valamilyen meghatározott megállapodás és rend mentén járultak hozzá anyagilag a feladatellátás finanszírozásához. Fontos látni, hogy vállalati forma különösen szervezési-vezetési szempontból rugalmasabb keretet biztosíthat települések számára közös fejlesztések vagy szolgáltatások megvalósítására, mint egy társulás – előbbinél a gazdasági társaságoknál meghatározott operatív egységek (ügyvezető, igazgatótanács stb.), utóbbinál a polgármesterek tanácsa a meghatározó döntéshozó.

Kísérlet komplex integrációk irányába - a többcélú kistérségi társulások modellje 2004 után

A magyarországi települési önkormányzati társulások történetében fontos cezúrát jelent a **2004. évi CVII. a többcélú kistérségi társulásokról szóló törvény** (a továbbiakban: **Kttv.**) elfogadása, amely a korábbiakhoz képest jóval komplexebb formában tette lehetővé, igaz továbbra is önkéntes alapon a települések társult közös feladatellátását. A Kttv. 18 nevesített feladat esetében határozta meg a kistérségi keretek közötti önkormányzati feladatellátást,

érintve a jegyzői hatósági feladatok valamint a humán és közüzemi közszolgáltatások mellett agrárigazgatási feladatokat, környezetvédelmet, belső ellenőrzést vagy a terület- illetve turizmusfejlesztést. A létrejövő többcélú kistérségi társulások számára közvetlenül nevesített költségvetési valamint egyéb hazai pályázati forrásokat igyekezett biztosítani az akkori szociálliberális többségű Országgyűlés és kormányzat. A többcélú társulások területi kerete a KSH 9006/1994. (S.K.3) Elnöki Közleménye által életre hívott statisztikai kistérségek voltak, ezek száma az 1994-es induló 138-ról folyamatosan emelkedett. A többcélú kistérségi társulások rendszere alig néhány év alatt valóban lefedte Magyarország területét: 2004-ben 118 db, 2006-ban 163 db, 2008-ban 173, 2011-ben pedig már 175 ilyen típusú társulás működött hazánkban. Habár a területi lehatárolás megakadályozta a statisztikai kistérségi határokon átívelő kooperációkat – ami bizonyos tekintetben korlátozta a szabad társulás elvét –, az új keret kétség kívül pozitív hatással volt egy sor helyi közszolgáltatás és közfeladat elterjedésére.

Így a belső ellenőrzés vagy a házi jelzőrendszeres segítségnyújtás immár számos olyan településen is megjelent az ellátott feladatok között, ahol korábban nem. A többcélú társulások „népszerűségének” fontos eredője volt a célzott központi finansziális ösztönzés, amely bizonyos települési feladatok esetében a községeknél magasabb költségvetési támogatási összegben dotálta a társult feladatellátást, mintha azt önállóan látták volna el.

Önkormányzati eladósodás és kapacitáshiány – a rendszerszintű nehézségek kialakulása

Magyarországon az 1990-es önkormányzati kodifikáció kiemelt közjogi és közpolitikai fókuszra volt a települési autonómia alkotmányos-törvényi megteremtése, ugyanakkor a hosszútávon fenntartható önkormányzati gazdálkodás finanszírozási keretfeltételei hamar devalválódtak – pl. a helyben befizetett SZJA visszaosztási arányának radikális állami elvonása már az 1990-es évek folyamán elindult. Az önkormányzatok strukturális működési problémái jellemzően a kistérségek intézményi (humán- és anyagi erőforrások) kapacitáshiányában jelentkeztek, miközben a kormányzati politika mindinkább igyekezett a társult feladatellátást preferálni. A központi költségvetés hamar rákényszerült a működési célú kiegészítő pénzügyi támogatási rendszerek alkalmazására. Erre volt eklatáns példa az 1993-ban bevezetésre került ún. **ÖNHIKI alap** (önhibáján kívül hátrányos helyzetben lévő települések), amit eredetileg a korlátozott bevételi lehetőségekkel rendelkező kistérségek, községek megsegítésére rendelték – és amíg a bevezetés éveiben ez alig 200 önkormányzatot érintett, addig 2008-ra már 2000 település felett, 2010-ben pedig az önkormányzatok már

közel kétharmada volt ÖNHIKI-s. A helyzet eszkalálódását jelzi, hogy az ÖNHIKI rendszerét már a 2000-es évek közepén ki kellett újabb költségvetési forrással egészíteni a „működésképtelen önkormányzatok egyéb támogatása” jogcíme alatt (Domokos, 2012; Ivády, 2010). Ugyanakkor az 1996-ban törvénnyel szabályozott önkormányzati adósságrendezés (1996. évi XXV. törvény) jórészt csak kisebb településeket érintett. Az Állami Számvevőszéknek egy 2018-as jelentése szerint az 1996-2017 időszakban 69 önkormányzatnál összesen 75 db adósságrendezési eljárás indult. Szigetvár, Heves és Esztergom városok illetve a Heves Megyei Önkormányzat kivételével csak községi, nagyközségi jogállású településeket érintett (ÁSZ, 2018).

Az ezredforduló után egyre jelentősebbé váló **önkormányzati kapacitáshiány** – az ÖNHIKI-s települések számának radikális megnövekedése - mellett a 2000-es évek végére korábban nem tapasztalt arányú szektoriális eladósodás következett be. Az önkormányzati adósságok radikális megnövekedésében az Ötv. nemzetközi összehasonlításban feltűnően laza hitelszabályozása is felelős volt: a törvény nem rendelkezett a kötvénykibocsátásról, így a nagyobb önkormányzatok (főváros, kerületek, megyei jogú városok, megyei önkormányzatok) komolyabb külső jogi kontroll vagy korlát nélkül bocsáthattak ki akár többmilliárd Ft értékben 5-8 éves lejáratú kötvényeket. Mivel az önkormányzati eladósodás jórészt devizaalapon történt, ez jelentősen nehezítette a radikálisan eladósodó önkormányzati szektor helyzetét. A kötvénykibocsátás a kistelepüléseket gyakorlatilag nem érintette, mivel náluk egyszerűen nem álltak rendelkezésre a kötvénykibocsátáshoz szükséges anyagi és szakmai, humán erőforrás feltételek. A 2008 végén kirobbant pénzügyi és gazdasági világválság erőteljes válságkezelési lépéseket eredményezett központi kormányzati szinten, ami érintette az önkormányzatokat is, ezek főleg pénzügyi, fiskális jellegűek voltak. A hirtelen berobbanó gazdasági krízistől függetlenül az 1990 óta létező magyarországi helyi önkormányzati modell rendszerszintű anomáliái (alulfinanszírozottság; forrás nélküli állami feladattelepítés a településekre; a 2006 után „meglóduló” önkormányzati eladósodás stb.) ekkor már közismertek voltak.

Azonban az önkormányzatokat érintő kormányzati válságkezelés 2008-2009-ben még a rendszeren belüli „tűzoltó” jellegű megoldásokra korlátozódott. Meghatározóak a béripolitikai intézkedések voltak - a közsféra következő évi béreinek 2008-as szinten történő befagyasztása, a 13. havi juttatások felfüggesztése. A megszorító intézkedések folytatódtak 2009 tavaszán az akkor hivatalba lépő Bajnai-kormány révén a 13. havi köztisztviselői,

közalkalmazotti bérek végleges eltörlésével. Az önkormányzati forrásszabályozás kereteihez azonban érdemben nem nyúltak. Megmaradt a településeknek helyben maradó SZJA aránya, egyes költségvetési előirányzatok minimális mértékben még növekedtek is (pl. EU Önerő Alap; ÖNHIKI-alap; többcélú kistérségi társulások támogatása). A bérpolitikai intézkedések mintegy 150 milliárd Ft-tal csökkentették az önkormányzati szektor bevételi forrásait (ÁSZ, Észrevétel 2008). A 2010. évre vonatkozóan sem változott alapvetően az önkormányzati forrásszabályozás rendszere, bár számos előirányzat összege csökkent – pl. egyes közoktatási normatívák¹; kedvezményes étkezési támogatások (ÁSZ, Vélemény 2009). A csökkenő központi támogatásokat az önkormányzatok a helyi adók növelésével akár érdemben ellensúlyozhatták volna, azonban ekkora már a helyi adóztatásban rejlő lehetőségeket „kimaxolták” és 2009-re mindössze 45 olyan magyarországi település maradt, amely semmilyen jogcímen nem vetett ki helyi adót. 2001-2009 között a helyi adóbevételek mennyisége több mint a duplájára emelkedett (266 milliárd Ft-ról 566 milliárd Ft-ra), de még 2009-ben is 13 milliárd Ft-al növekedett az előző évhez képest (ÁSZ, Jelentés 2010). A pénzügyi és gazdasági válság ellenére még mindig akadtak önkormányzatok, amelyek továbbra is a kötvénykibocsátást és vele az eladósodás útját választották - csak 2010-ben az önkormányzati alrendszer kötvénykibocsátásból származó kötelezettsége 564 milliárd Ft-tal növekedett. A 2009-es önkormányzati kötvénykibocsátások már döntően az EU-s fejlesztési pályázatokhoz szükséges önrész biztosítását szolgálták (Berczik-Kecskés-Kelemen-Szilágyi, 2019).

Ilyen körülmények között a szektor adósságállománya 2010-2011-re gyakorlatilag kezelhetetlenné vált, kikényszerítve az önkormányzatok adósságkonszolidációját, amit viszont már a következő kabinet (második Orbán-kormány) valósított meg. Előbb a megyei önkormányzatok mintegy 170 milliárd Ft-os, majd azt követően a települési önkormányzatok felhalmozódott tartozásainak állami átvállalása következett. A 2012-2014 között lezajlott önkormányzati adósságkonszolidáció során az állam mintegy 1344 milliárd forint egykori önkormányzati adósságot konszolidált (Lentner, 2014).

Az önkormányzati rendszer átalakítása 2011-2012-ben

A 2010-ben a választók felhatalmazása révén a Fidesz-KDNP pártszövetség kétharmados parlamenti többséget szerzett a második Orbán-kormány (2010-2014) élve, belefogott a teljes önkormányzati rendszer átalakításába. Habár a fragmentált települési önkormányzati szisztéma

(„egy település egy önkormányzat” elv) valamint a 19 megyei önkormányzathoz álló struktúra megmaradt, jelentős – mondhatni paradigmatis mértékű - átalakítások történtek. Az adóssághozjáról párhuzamosan megkezdtek az állami és önkormányzati feladatrendszer jelentős átalakítását. A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (továbbiakban: Möt.) – mint új önkormányzati törvény felváltva az Ötv.-t - a korábbi jogi szabályozáshoz képest jelentős átalakításokat, racionalizálást, esetenként direkt szigorítást eredményezett.

A leginkább számottevő változást az 1990-2011 időszakhoz képest látványosan szűkebb önkormányzati feladat- és hatáskörlista kialakítása jelentette. Az Möt. mellett a helyi feladatellátáshoz és közszolgáltatásokhoz kapcsolódóan egy sor további ágazati törvény, valamint alsóbb szintű jogalkotás történt. A megyei önkormányzati intézmények (középiszólák és kollégiumok, szociális intézmények, megyei fekvőbeteg intézmények) a megyei múzeumok kivételével mind az államhoz kerültek.

A korábban fővárosi, városi tulajdonban lévő kórházak szintén az államhoz kerültek; a több ezer köznevelési (közoktatási) intézmények fenntartói jogosítványai az erre a célra létrehozott központi hivatalra szállt.⁵ Számos korábban a jegyzők által ellátott államigazgatási hatósági jogosítványok (pl. szociálpolitika, gyermekvédelem) kerültek át a Kormány alá rendelt területi államigazgatási szervekhez, így a 2011-től működő megyei, fővárosi kormányhivatalokhoz majd helyi szinten a működésüket 2013. január 1-vel megkezdő járási hivatalokhoz, Budapesten a fővárosi kerületi hivatalokhoz. Ugyanakkor az önkormányzati feladatellátás része maradt a bölcsőde- és óvodai feladatok, az egészségügyi alap- és járóbetegellátás, illetve a helyi szociális feladatok egy meghatározott része (pl. szociális alap- és szakosított ellátások).

Az átalakításoknak része volt, hogy a települési közüzemi szolgáltatásoknál (hulladékgyűjtés, kéményseprés, ivóvízellátás, szennyvízkezelés, távhőszolgáltatás) is növekedett az állam szerepvállalása – létrejöttek új állami közszolgáltató vállalatok, mint a **Nemzeti Hulladékgyűjtési és Koordináló és Vagyonkezelő Zrt.** (NHKV Zrt.) illetve jelentős iparági koncentráció ment végbe állami akarat mellett a közüzemi szektorban. Ma

⁵ Ez lett a Klebelsberg Iskolafenntartó Központ (ma Klebelsberg Központ), ami alá területi középírányító szervként létrehozták 2016-ban a 9 budapesti és 51 vidéki tankerületet.

már a helyi önkormányzatok jellemzően a közszolgáltatást biztosító szerződések megkötését végzik, de a szolgáltatási díjak megállapítása az önkormányzati szférából az államhoz kerültek (Szabó Tamás 2019, 2020).

Új önkormányzati finanszírozási modell 2012 után

A pénzügyi gazdálkodás területén kormányzati (belügyminiszteri) engedélyhez kötötték a helyhatóságok kölcsönfelvételét, valamint szigorították az állam önkormányzatok feletti törvényesség kontroll-szerepét, a korábbi törvényességi ellenőrzés helyett a már szigorúbb törvényességi felügyelet érvényesül a megyei, fővárosi kormányhivatalok jóvoltából. A finanszírozásban a korábbi szabad felhasználású állami normatívák helyett pedig egy új típusú szigorúbb logika az ún. feladatfinanszírozás került bevezetésre 2013-tól, amely révén az állam lényegében kötelezi az önkormányzatokat, hogy az adott szakfeladatra adott állami forrást csak arra lehet felhasználni, így ha racionális alapon, de korlátozták az önkormányzatokhoz érkező állami normatíva források szabad átcsoportosításának lehetőségét. A korábban helyben hagyott átengedett központi bevételek (így a helyben hagyott személyi jövedelemadó – SZJA, illetékek, gépjárműadó meghatározott része) pedig megszűntek, illetve a megnövekedett állami feladatokra csoportosították át őket (Gyergyák-Steiner, 2020).

A lecsökkent feladat- és hatáskörök következtében jelentősen szűkültek az önkormányzati szektor állami költségvetési forrásai 2013. évre az előző évi 1042 milliárd forintról 647 milliárd Ft-ra. Továbbá csökkent az átengedett központi adók mennyisége, így a helyben befizetett személyi jövedelemadó önkormányzatoknak átengedett részét kiveztették a rendszerből (átcsoportosították a megnövekvő állami feladatokra); csökkent az önkormányzatoknál hagyott gépjárműadó aránya valamint a vidéki városokhoz és fővárosi kerületekhez befolyó illetékbevételek (Wittinghoff, 2021). Új költségvetési modellként kezdték el alkalmazni az ún. beszámítás eszközét, amely a nagyobb helyi iparüzési adó (HIPA) bevétellel rendelkező önkormányzatoktól vont el forrásokat, hogy kompenzálja a kisebb bevétellel rendelkező településeket. Sokat kritizált lépésként vezették be 2016-ban az ún. szolidaritási hozzájárulást – ennek lényege, hogy a törvényben meghatározott egy főre eső települési adóerőintenzitás felett (ez 2021. évben 22.000 Ft/fő) az adott önkormányzat köteles anyagilag hozzájárulni a településen működő állami fenntartású köznevelési intézmények működtetéséhez. Vannak olyan jobb helyzetű önkormányzatok, akiknél ez akár több milliárd Ft-os többletkiadást jelent évente (Szabó – Horváth, 2021).

Önkormányzati társulások az Möt. elfogadása után

Közös önkormányzati hivatalok, mint kötelező társulások

Fontos szabályozási változást jelent, hogy a 2012-ben hatályba lépett **Alaptörvény** helyi önkormányzatokról szóló fejezete már kifejezetten rendelkezik kötelező önkormányzati társulásokról: „*törvény elrendelheti a helyi önkormányzat kötelező feladatának társulásban történő ellátását*” – Alaptörvény, 34. cikk, (2).

Az Möt. 85.§ (1) pontja pedig a 2000 lakos vagy az alatti települések számára kötelező jelleggel, 2000 lakos felett pedig lehetőségként határozta meg az ún. közös önkormányzati hivatalba történő tömörülést. Az Möt. – kihasználva az Alaptörvény adta lehetőséget - a 2000 lakosnál kisebb települések esetében immáron kötelező jelleggel közös önkormányzati hivatalok felállítását rendelte el a korábban önkéntes alapon létrejött körjegyzőségek helyett.

A 2019. január 1. – tehát még az előző önkormányzati ciklusra vonatkozó - közigazgatási információkat tartalmazó KSH helynévkönyv szerint 738 közös önkormányzati hivatal működött Magyarországon, ami 2633 települést érintett, mint székhely valamint társközségek. A közös önkormányzati hivatalok székhelytelepülései túlnyomórészt szintén községi, nagyközségi jogállásúak, így elenyésző arányban voltak közöttük városi, járásszékhely városi, és egészen ritka esetben megyei jogú városok. A közös önkormányzati hivatalok rendszere az összes magyarországi település közel 85%-át foglalta magában a rendelkezésre álló statisztikák szerint (KSH, 2019). A közös önkormányzati hivatalok regionális megoszlása a következő volt:

- Pest megye 27 közös önkormányzati hivatal
- Közép-Dunántúl 100 közös önkormányzati hivatal
- Nyugat-Dunántúl 136 közös önkormányzati hivatal
- Dél-Dunántúl 140 közös önkormányzati hivatal
- Észak-Magyarország 166 közös önkormányzati hivatal
- Észak-Alföld 100 közös önkormányzati hivatal
- Dél-Alföld 69 közös önkormányzati hivatal.

A 2019. január 1.-én működő 738 közös önkormányzati hivatalból mindössze 3 székhelytelepülése volt megyei jogú város; 124 db-nak városi, járásszékhely városi önkormányzat; 47-nek nagyközségi jogállású település valamint 564 közös önkormányzati

hivatalnál községi önkormányzat a székhely. A közös önkormányzati hivatalok számának megyei szintű megoszlása leképezte a megyei szintű települési fragmentációkat, így a legtöbb közös hivatal az aprófalvas Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt, 86 db; a legkevesebb pedig a dél-alföldi Csongrádban, 14 db (KSH, 2019). Különösen magas, bőven 100 feletti volt az önálló kirendeltséggel sem rendelkező községek száma és aránya Zalában, Borsod megyében, Somogyban és Vas megyében, valamint Baranyában. Ugyanakkor mindössze 20 alatti volt az önálló kirendeltséggel sem rendelkező települési önkormányzatok száma Csongrádban, Jász-Nagykun-Szolnok megyében, Hajdú-Biharban és Békés megyékben.

A közös önkormányzati hivatalokra vonatkozó legfrissebb adatokat összehasonlítva az 2019. január 1-i statisztikákkal, fontos különbség, hogy 2019. októberben általános önkormányzati választásokat tartottak Magyarországon, és az Möt. szerint az önkormányzati választásokat követő 60 napon belül köthetnek közigazgatási szerződést az érintett önkormányzatok közös önkormányzati hivatal létrehozásáról, amely megállapodás a következő év január 1-én lép hatályba. Összehasonlítva a 2019-es önkormányzati választások előtti közös önkormányzati hivatali társulások számát, megyei alakulását (*ami térképen látható a 26. oldalon!*), megfigyelhető, hogy 2021. évre a közös önkormányzati hivatalok száma 28-val lett kevesebb.⁶ Megyei bontásban a 2018. és 2021. évi adatokat (Önkormányzati törzsadattár) hét megyében – Somogy és Zala – nem változott a közös hivatalok száma; mindössze egy megyében növekedett (Nógrád +1), ugyanakkor az összes többi megyében csökkent a közös önkormányzati hivatalok száma. Legnagyobb mértékben a három leginkább fragmentált szerkezetű, aprótelepülések által dominált megyében növekedett – és ebből fakadóan koncentrált a községi igazgatás: Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (+5); Baranya megyében (+4); Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (+4). Mivel 2000 állandó lakos alatt a településeknek kötelező csatlakozni közös önkormányzati hivatalhoz, másrészt évtizedek óta megfigyelhető a vidéki kisközségek népességcsökkenése a közös önkormányzati hivatalok számában beállt növekedés mögött nagy valószínűséggel az áll, hogy választásról választásra növekszik a 2000 fő alá csökkenő magyarországi települések száma.

⁶ Az Önkormányzati törzsadattár 2021. évi adatai elérhetők a <https://kormany.hu/miniszterelnokseg/orszagos-statisztikai-adatfelveteli-program> oldalon.

Önkéntes önkormányzati társulások

2013. január 1-vel hatályát veszítette **a helyi önkormányzatok társulásairól és együttműködéséről szóló 1997. évi CXXXV. törvény**, valamint **a többcélú kistérségi társulásokról szóló 2004. évi CVII. törvény**. Az MÖtv. továbbra is fenntartotta az önkéntes önkormányzati társulások lehetőségét (mint önkormányzati alapjog), a 87. § a következő generális szabályban rögzítette az önkéntes társulások fogalmát: „*A helyi önkormányzatok képviselő-testületei megállapodhatnak abban, hogy egy vagy több önkormányzati feladat- és hatáskör, valamint a polgármester és a jegyző államigazgatási feladat- és hatáskörének hatékonyabb, célszerűbb ellátására jogi személyiséggel rendelkező társulást hoznak létre.*”

A korábban létrehozott önkéntes önkormányzati társulások felülvizsgálatának céljából 2013. június 30.-ig kellett nyilatkozniuk az érintett települési képviselőtestületeknek a társulások megszüntetéséről vagy további fenntartásáról. A 2010-es évtized végén közel 1000 önkéntes önkormányzati társulás működött Magyarországon.

Az Önkormányzati Törzsadatár 2021. évi nyilvános adatbázis alapján, amelyhez az információkat a települési önkormányzatok szolgáltatták az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program keretében – alapja az OSAP 1621-es űrlap – látható, hogy a soktelepüléssel, aprófalvak dominálta megyékben található a legtöbb önkéntes önkormányzati társulás – kiemelkedik Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye; Baranya megye. A legkevesebb önkéntes társulásokat Komárom-Esztergom megyében, Békés megyében és Fejér megyében találjuk.

Szakágazati aspektusban a legtöbb települést érintő önkormányzati társulások jellemzően a közüzemi fejlesztési, működtetési céllal létrehozott formalizált együttműködések, így a hulladékgazdálkodási, szennyvíz-, vagy ivóvíz-gazdálkodási társulások. A legtöbb települést érintő önkéntes társulása a Mecsek-Dráva Regionális Szilárdhulladék Kezelő Rendszer Létrehozását Célzó Önkormányzati Társulás 313 tagtelepüléssel, de hasonló társulási monstros a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szilárdhulladék-gazdálkodási Társulás 240 önkormányzattal. Ezek az „óriástársulások” kifejezetten egycélú koordinációk. A közüzemi területtel szemben a humán közszolgáltatások esetében már jóval kevesebb – akár csak néhány – települést érintő önkormányzati társulások a meghatározóak (szociális és/vagy gyermekvédelmi mikrotársulások; óvodatársulások). Ugyanakkor nem meglepő módon az aprófalvas térségekben, járásokban, mikrotérségekben működő humán társulások akár 20

feletti települést (köztük túlnyomó többségben községek, aprófalvak) is tagjaik között tudhatnak – pl. a Baranya megyei Beremendi Szociális és Gyermekjóléti Társulás 25 tagönkormányzattal; Borsodban a Putnok és Térsége Önkormányzati Társulás 26 tagönkormányzattal. A KSH Önkormányzati törzsadattár 2021. évi megyei adattábláit vizsgálva időnként rendkívül atipikus társulási megoldásokat láthatunk a közösen ellátott feladatok ágazatközi jellege szerint – esetenként egymástól akár nagyon távol eső humán és gazdasági jellegű feladatokat szervezve egyazon társulás alá. Erre jó példa Somogy megyében a Marcali Többcélú Kistérségi Társulás, amely keretében 40 település 27 feladat közös ellátását valósítja meg integrált társulási formában a különböző szociális, gyermekjóléti és egészségügyi alapeladatoktól kezdve az óvodafenntartáson vagy a mozgókönyvtári szolgáltatás társulási megszervezésén át egészen a helyi közfoglalkoztatás, a környezet- és természetvédelem, a belső ellenőrzés, a telephely-engedélyezési eljárások vagy a helyi gazdaság- és turizmusfejlesztésig. Az egyik legalacsonyabb népességű hazai város, a Borsod megyei Pálháza székhellyel létrejött Hegyközi Területfejlesztési és Alapellátási Társulás, amely 21 önkormányzat 43 feladat közös társulási ellátását valósítja meg. Mivel a társulásban érintett önkormányzatok önként és teljesen autonóm módon határozhatják meg a közösen ellátandó feladatok listáját, nagyon differenciált a hazai települési önkormányzatok társulási stratégiája: hol, milyen társulási modellek alakulnak ki. Vannak olyan mikrotérségek, ahol a 2013 előtt működött többcélú kistérségi társulások lényegében azonos feladattömeeggel megmaradtak a korábbi integrált formában – pl. Marcali. Olyan társulásra is akad példa, ahol viszonylag korlátozott a társulásban együttműködő települési önkormányzatok száma, ugyanakkor kiterjedt, komplex közös feladatellátást valósítanak meg.

Összehasonlítva a 2018. évi önkormányzati társulási statisztikákkal (*amit térképen látható a 27. oldalon!*) adatokkal, 2021. évre szembeötlő mértékben, 92-vel csökkent az országban működő önkéntes önkormányzati társulások száma.⁷ Amennyiben megyei bontásban vizsgáljuk a 2018. és 2021. évi adatokat (Önkormányzati törzsadattár 2021.) két megyében – Somogy és Zala – nem változott az önkéntes társulások száma; mindössze két megyében növekedett (Komárom-Esztergom megyében +1; Szabolcs-Szatmár-Beregen +4) és az összes többi megyében illetve Budapesten is csökkent a társulások száma. Legnagyobb számban Heves megyében (-14), Jász-Nagykun-Szolnok megyében (-11) illetve Borsod-

⁷ Az Önkormányzati törzsadattár 2021. évi adatai elérhetők a <https://kormany.hu/miniszterelnokseg/orszagos-statisztikai-adatfelveteli-program> oldalon.

Abaúj-Zemplén megyében (-10). Az önkéntes társulások számának csökkenése mögött két lehetséges ok áll pusztán a rendelkezésre álló adatok alapján: összevonásra kerülhettek azonos mikrotérségben, de korábban külön-külön társulások által ellátott feladatok (pl. két szociális társulás immár egy társulás keretében működik tovább); a koronavírus járvány miatti anyagi nehézségek és kormányzati megszorítások (pl. gépjárműadó elvétele; helyi iparüzési adó csökkentése) miatt szűnhettek meg önkéntes társulások.

Szociális-, gyermekvédelmi önkéntes társulások

A szociális valamint gyermekvédelem területén a korábbi többcélú kistérségi társulások helyét átvették a kisebb területi kiterjedésű önkormányzati társulások. Különösen az aprófalvas, fragmentált településstruktúrájú megyékben domináns a korábbi többcélú kistérségi társulási keretek közül kiszakadó szociális mikrotársulások dominanciája a szociális alapszolgáltatások valamint szakosított ellátásoknál (pl. idősek otthona, rehabilitációs intézmények). A szakosított ellátások esetében a szolgáltatási kínálatnál meghatározó, hogy milyen nagyságú (lakosság, intézményi struktúra) a társulásban központi szerepet játszó település, legyen az község, nagyközség vagy város, és ebből következően a szociális törvény differenciált hatáskör-telepítés révén milyen szakellátások működtetését rendelte kötelező jelleggel a településhez.

Egészségügyi önkéntes társulások

A KSH Önkormányzati törzsadattár 2021. évi települési és megyei szintű adatsorai szerint a kistérségek között ritkábbak az önmagában kizárólag egészségügyi célú társulásos együttműködések, helyette inkább jellemző valamilyen szélesebb koordinációs rendszerbe (szociális, egészségügyi és egyéb feladatok közös társulásban) való illeszkedés. A klasszikus egészségügyi alapellátáson túli ágazati feladatellátás alig-alig jelenik meg (pl. komplex egészségnevelés), másrészt a szociális területhez képest inkább jellemző az önálló egészségügyi feladatellátás a hazai települési önkormányzatok szintjén.

Önkormányzati óvodatársulások

A közoktatási intézményektől eltérően a 2011-es **nemzeti köznevelési törvény (2011. évi CXCV. törvény)** az óvodai nevelést – benne az intézmények működtetését, fenntartását - a

települési önkormányzatoknál hagyta. 1990 után nagyon hamar létrejöttek a községi önkormányzatok között az óvodai társulások, ezek dominanciája a kistelepülési feladatellátásban megmaradt napjainkban is, a struktúrára mindössze a szabályozási környezet bizonyos változásai vannak hatással – pl. 2018. augusztus 31.-től nem lehet közös intézménybe szervezni az óvodai- és bölcsődei ellátásokat. Megkülönböztethetünk egycélú, a közös óvodafenntartásra korlátozódó társulásokat – ezek általában csak néhány települést érintenek -, valamint az olyan kooperációkat, ahol valamilyen szélesebb ágazatközi (szociális, egészségügyi, óvodafenntartás etc.) együttműködésbe ágyazódik az óvodai nevelés.

Önkormányzati kulturális társulások

A kulturális közintézmények fenntartása és üzemeltetése egyszerre jelenik meg az állam és a települések szintjén. Jelenleg számos kulturális közintézmény van települési önkormányzati tulajdonban, bár általában a nagyobb településekre jellemző a széles kulturális intézményi és szolgáltatási portfólió működtetése. A társulási statisztikák jelzik, hogy a közüzemi vagy a szociális területhez képest jóval ritkábbak a kulturális, közművelődési célú önkormányzati társulásos együttműködések – pl. nagyváros ún. „mozgó könyvtár” üzemeltet környező kistelepüléseken; műemlékvédelem; könyvtári állomány gyarapítása; kulturális műsorok; közgyűjteményi feladatok; óvodai nyelvoktatás.

Közüzemi önkormányzati társulások

A közüzemi (hulladék, vízszolgáltatás, szennyvíz) szolgáltatások esetében nagy jelentősége van a méretgazdaságossági paramétereknek. Ezért a községeknél a közüzemi feladatok ellátása szinte minden esetben társulásos keretek között valósult meg. Ezt a determinációt erősítették a jogi környezetben 2010 után bekövetkező változások - ***a víziközműszolgáltatásnál a 2011. évi CCIX. törvény; a hulladékgazdálkodási területen pedig a 2012. évi CLXXXV. törvény.*** A változások eredményként a korábbiakhoz képest nagyobb léptékű, esetenként akár regionális léptékű önkéntes önkormányzati kooperációk alakultak ki. Fontos látni, hogy az elmúlt évtizedben kialakult társulások esetek túlnyomó többségénél valamilyen Európai Uniósi forrásból biztosított infrastrukturális fejlesztés – ivóvíz-védelem; hulladékkezelés; csatornázás - megvalósítása és meghatározott időszakokra szóló fenntartása volt a koordinációs szándékot leginkább meghatározó motivációs tényező. Az aprófalvas

térségek által dominált megyékben akadnak akár 100-200 feletti tagönkormányzatot magába foglaló hulladék- és vízgazdálkodási fejlesztési-, üzemeltetési társulások.

Önkormányzati területfejlesztési, helyi gazdaságfejlesztési társulások

2011-ben az Országgyűlés jelentős mértékben átalakította a területfejlesztési intézményrendszert: **az 1996-os területfejlesztési törvényt módosító 2011. évi CXCVIII. törvény** 39. § (1) a) pontja 2012. január 1. határidővel megszüntette a regionális valamint a kistérségi fejlesztési tanácsokat, illetve a Budapest Agglomerációs Fejlesztési Tanácsot - így egyedül a Balaton Fejlesztési Tanács maradt meg a korábbi másfél évtized területfejlesztési intézményrendszeréből. Mindezzel párhuzamosan a területfejlesztést kizárólagosan és kifejezetten a megyei önkormányzatokhoz rendelte az MÖtv.

A KSH Önkormányzati törzsadattár 2020-as adatai jelzik, hogy a komplex, több feladatkört érintő társulások jelentős részénél a területfejlesztés gyakran megjelenik közös feladatként, viszont a területrendezés már sokkal ritkábban. Mivel az MÖtv. a helyi gazdaságfejlesztést kötelező települési feladattá tette, nem meglepő módon egyre több önkéntes önkormányzati társulásnál jelenik meg felvállalt feladatként – pl. közfoglalkoztatási koordináció; belső ellenőrzés; térségi turisztikai informatikai adatbázis létrehozása; internet és kábeltévé kiépítése.

Egyéb speciális önkormányzati társulások

A rendelkezésre álló társulási statisztikák szerint egyéb speciális témakörök is bekerülhetnek önkéntes önkormányzati társulások „portfóliójába” - így rendészeti, védelmi vagy valamilyen igazságügyi szolgálati jellegű feladatok – pl. polgári védelem; ebrendészet és gyepmesteri tevékenység; tűzvédelem; közbiztonság; áldozatsegítés; ár- és belvízvédelem.

Önkormányzati társulások a Hegyháti járásban

Baranya megye települési és önkormányzati térképe fókuszban a Hegyháti járással

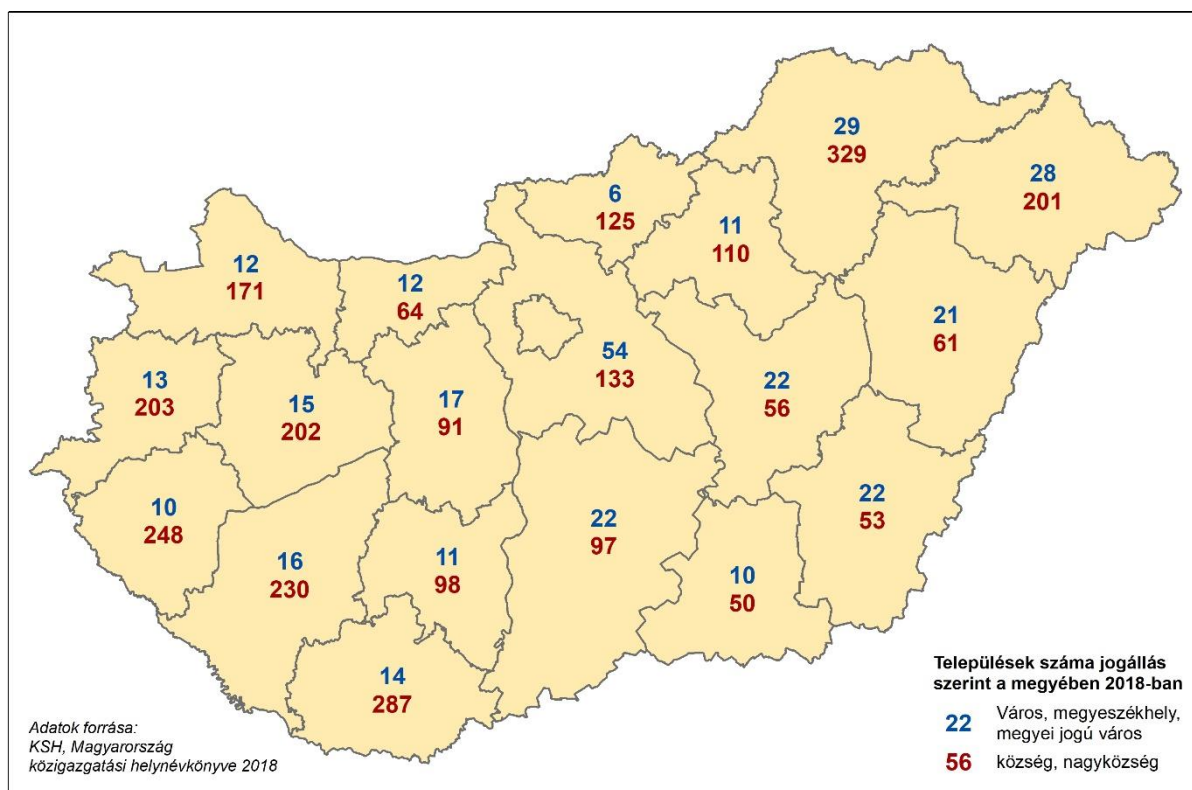
A következőkben a **Hegyháti járás** különböző települési önkormányzati dimenzióit foglaljuk össze. Előbb a járás tágabb térségi környezetének, Baranya megyének a kapcsolódó adatai kerülnek górcső alá, mint a városi és községi jogállású települések száma és aránya, a közös önkormányzati hivatalok és önkéntes önkormányzati társulások, a községi és város lakosság egymáshoz viszonyított aránya, a Baranya megyei járások település- és lakosságszámának az összehasonlítása. A megyei statisztikai információk bemutatását követően a Hegyháti járás hasonló adatait vizsgálom meg: a járás települési rendszere, a járás települési igazgatását kizárólag meghatározó közös önkormányzati hivatalok struktúrája, a járásban működő önkéntes önkormányzati társulások jellege. A fejezetben felhasznált térképek forrása a 2019-ben a TÖOSZ és a Homo Oecologicus Alapítvány által közösen kiadott *Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban* című **tanulmánykötet** illetve az ahhoz készült térinformatikai térképek. A tanulmánykötet egyik társszerkesztője voltam, illetve a kistépülési társulásokról szóló szakmai tanulmánynak pedig a szerzője (Laki-Szabó, 2019).⁸ Ugyanakkor igyekszem jelezni a 2019-es adatokhoz képest a 2021. évi Önkormányzati törzsadattárban kimutatható változásokat.

Városi és községi jogállású települések száma Baranya megyében

A Dél-Dunántúli Régiót 3 megye alkotja Somogy, Tolna és Baranya megyék. Mindhárom megye településszerkezete országos összehasonításban is rendkívül széttagolt, ez különösen Somogy és Baranya megyére igaz, mutatja az alábbi térképen, ami a városok és községek 2018-as számát tartalmazza.⁹ Baranya megye a maga 301 településével (14 város, megyei jogú város és 287 község, nagyközség) a második leginkább fragmentált településszerkezetű megyénk Borsod-Abaúj-Zemplén után, ahol 358 település található.

⁸ A tanulmánykötet létrejöttét támogatták települési önkormányzatok valamint a Demokratikus Helyi Közigazgatás Fejlesztéséért Alapítvány

⁹ Korábban már esett szó róla, hogy több mint fél évtized után 2021-ben két település is városi rangot kapott, a Pest megyei Kiskunlacháza és a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Balkány.

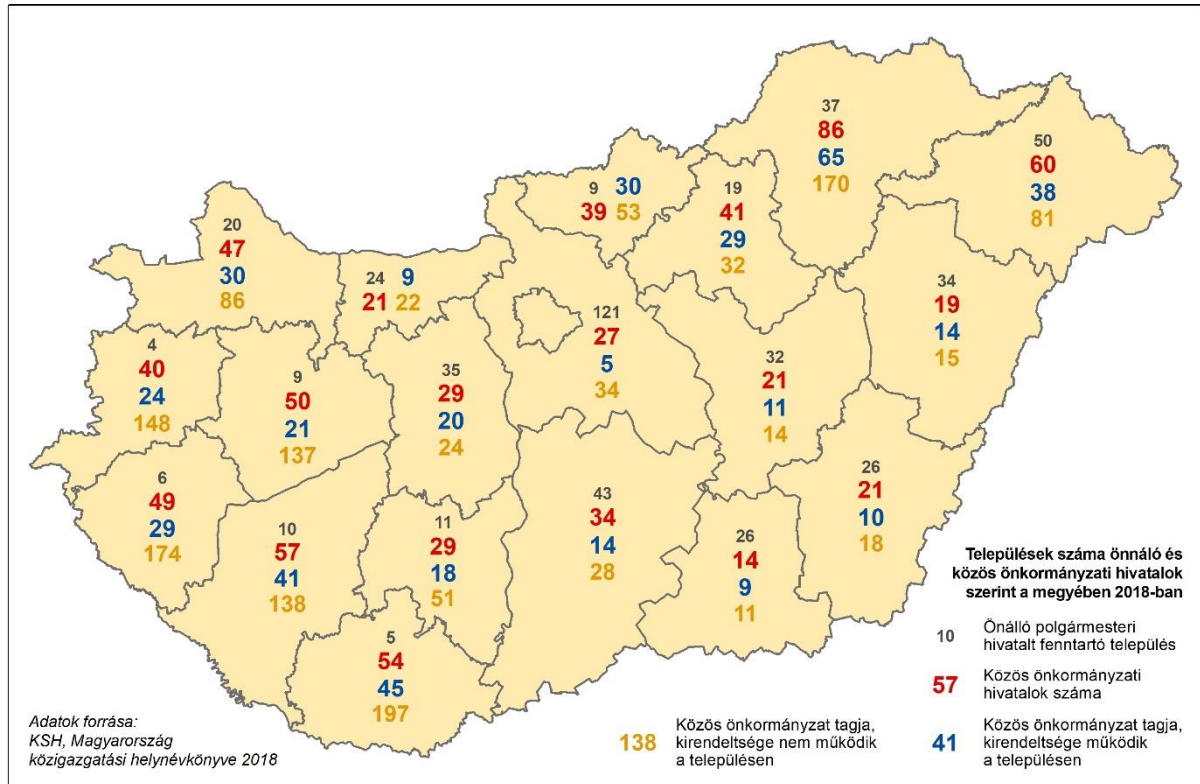
*Forrás: Laki Ildikó-Szabó Tamás (szerk.): Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban (tanulmánykötet)
Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 2019*

Közös önkormányzati hivatalok Baranya megyében

A fragmenált és döntően községek által dominált megyei településszerkezethez nem meglepő módon országos összevetésben nagyszámú, 54 db közös önkormányzati hivatal tartozott 2019. január 1-én – ez megyei összevetésben a negyedik legmagasabb érték volt, csak Borsod-Abaúj-Zemplén, Somogy valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben volt több közös önkormányzati hivatal, mint Baranyában. Jellemzően nagyon kevés, mindössze 4 db önálló hivatal fenntartó település van a megyében, ugyanakkor nagyon jelentős számú az olyan közös önkormányzati hivatal által érintett tagtelepülés, amelyben önálló kirendeltség sincs – ez 197 kisközség, ami országos összevetésben a legmagasabb ilyen megyei adat volt 2019-ben.

Baranya megyében 2091. január 1. – 2021. között négyvel csökkent a közös önkormányzati hivatalok száma, ugyanakkor ezzel párhuzamosan 6 olyan település volt, amely 2021-ben nem volt része közös önkormányzati hivatalnak – Pécs, Szigetvár, Harkány, Mohács, mint

városok; Hosszúhetény és Hidas mint községek. Ebből az következik, hogy Baranyában alapvetően a közös önkormányzati hivatalok átalakulása következtében történt egy viszonylag csekély mértékű koncentráció a 2019-2024-es önkormányzati ciklusra.

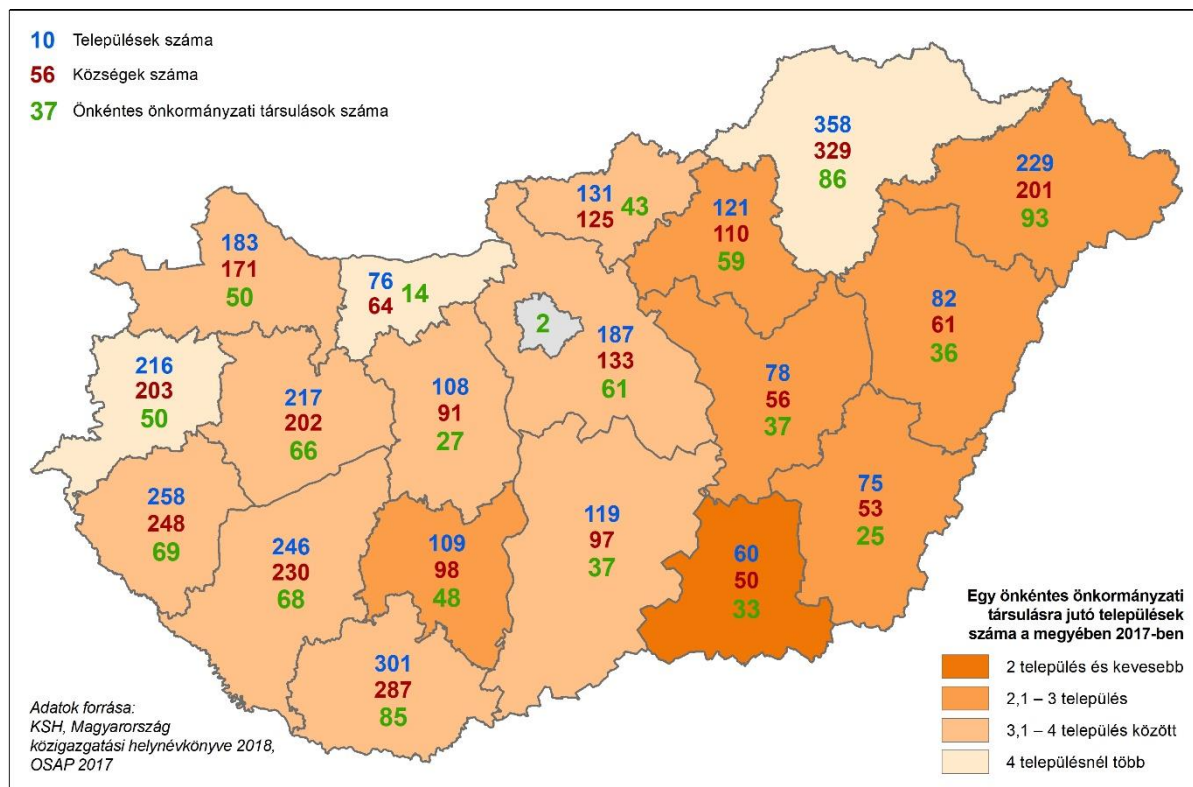
Forrás: Laki Ildikó-Szabó Tamás (szerk.): Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban (tanulmánykötet)

Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 2019

Önkéntes önkormányzati társulások Baranya megyében

A közös önkormányzati hivatalok mellett a társulások alapú önkormányzati koordinációk másik nagy csoportját az önkéntes települési társulások képezik. 2018-as KSH és 2017-es OSAP adatok szerint az önkéntes társulások számát tekintve Baranya megye a harmadik volt Borsod-Abaúj-Zemplén valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék után, ami nem meglepő ismerve a kistérségek – benne nagyon sok apró településsel – számát és arányát. Döntően 3-4 települést magába foglaló önkéntes önkormányzati társulások jellemezték a megyét az adott időszakban. Az önkormányzati társulások országos vizsgálatánál ugyanakkor már szóltunk a 2021. évi adatokról, jelezve, hogy országosan 92-vel csökkent az önkéntes

társulások száma. Az alábbi térképen még a 2018-as adatok láthatók. A 2018-2021. időszakban Baranya megyében található társulások viszonylagos stabilitást mutatnak a 2018. évi 85-ről 2021-re 83-ra csökkent az önkéntes önkormányzati társulások száma.

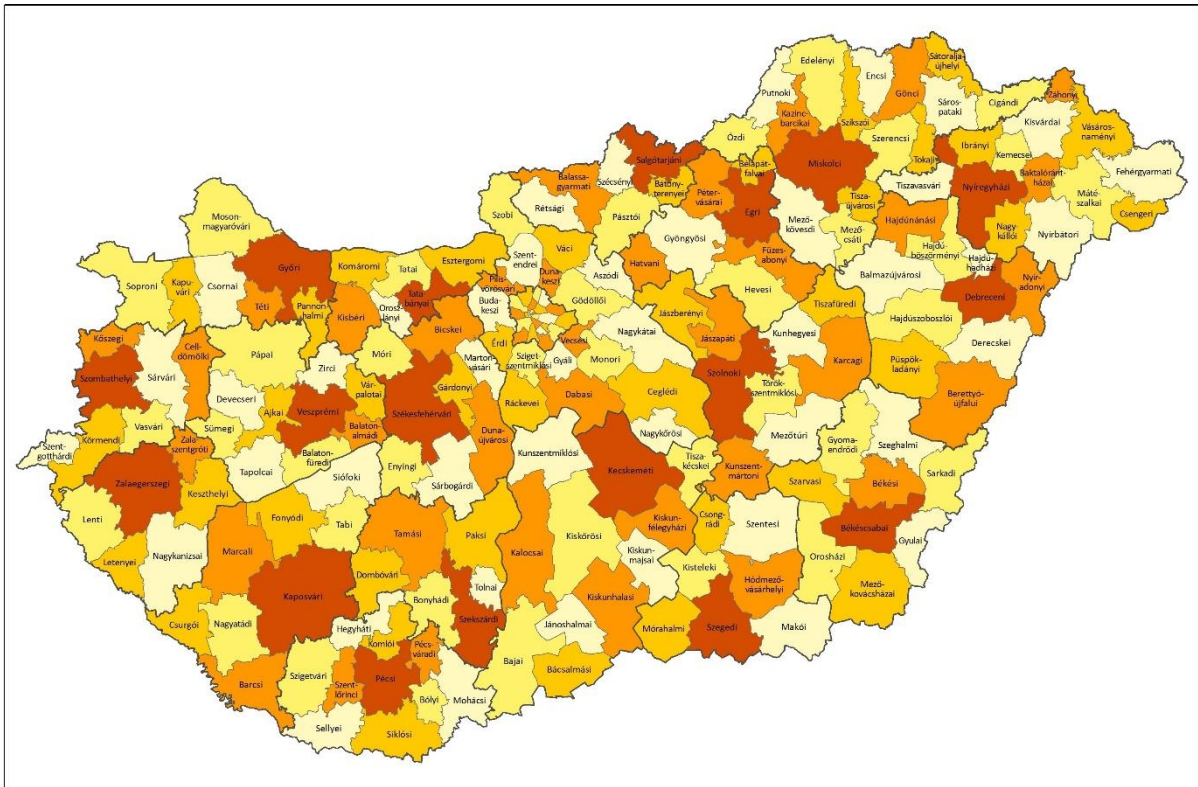
Forrás: Laki Ildikó-Szabó Tamás (szerk.): Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban (tanulmánykötet)

Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 2019

Járások Baranya megyében

Jelen tanulmány a földrajzi fókusz a Baranya megye északi csücskében található Hegyháti járás – itt található az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió¹⁰ - amely szinte minden tekintetben hozza a vidékies alacsony népességszámú viszont jelentősen fragmentált, kistelepülések által meghatározott magyarországi járás jellemzőit. Baranya megyében 10 járás található ezek a következők: Bólyi, Hegyháti, Pécsi, Komlói, Pécsváradi, Mohácsi, Sellyei, Szigetvári, Szentlőrinci, Siklói járások.

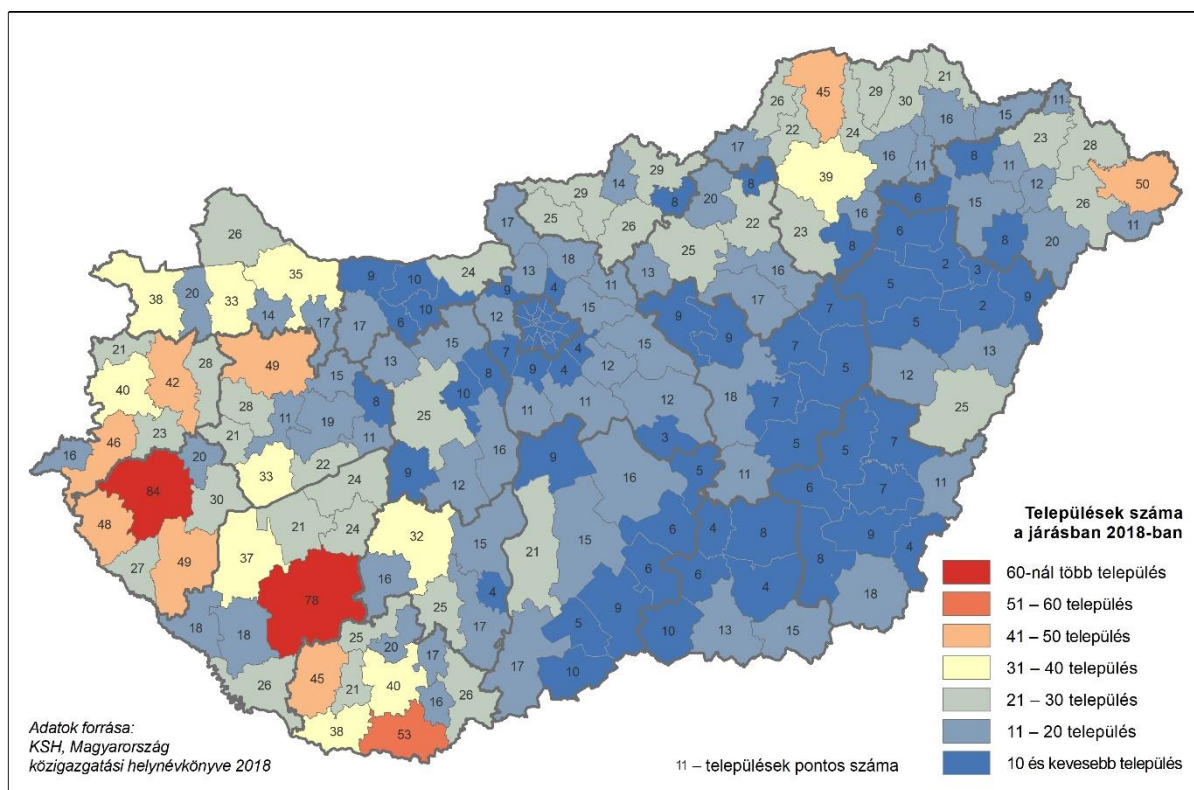
¹⁰ Bár azt látni fogjuk majd az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Uniót bemutató fejezetnél, hogy az okos térségi együttműködés nem kizárólag Hegyháti járáshoz tartozó településeket érint, mivel Bikal község a szomszédos Komlói járás része.

*Forrás: Laki Ildikó-Szabó Tamás (szerk.): Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban (tanulmánykötet)
Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 2019*

A Baranyai megyei járások településszáma

Ami Baranya megyében található járások településszámát illeti, két járásban a legnagyobb a településszám – a Szigetvári (45 település) és a Siklói (53 település). A Hegyháti járás ebben az összevetésben a negyedik legkevésbé fragmentált a maga 25 településével, viszont érdemes megjegyezni, hogy a járási szintű térképekből látható, hogy a Hegyháti a kisebb területű járások közül való.

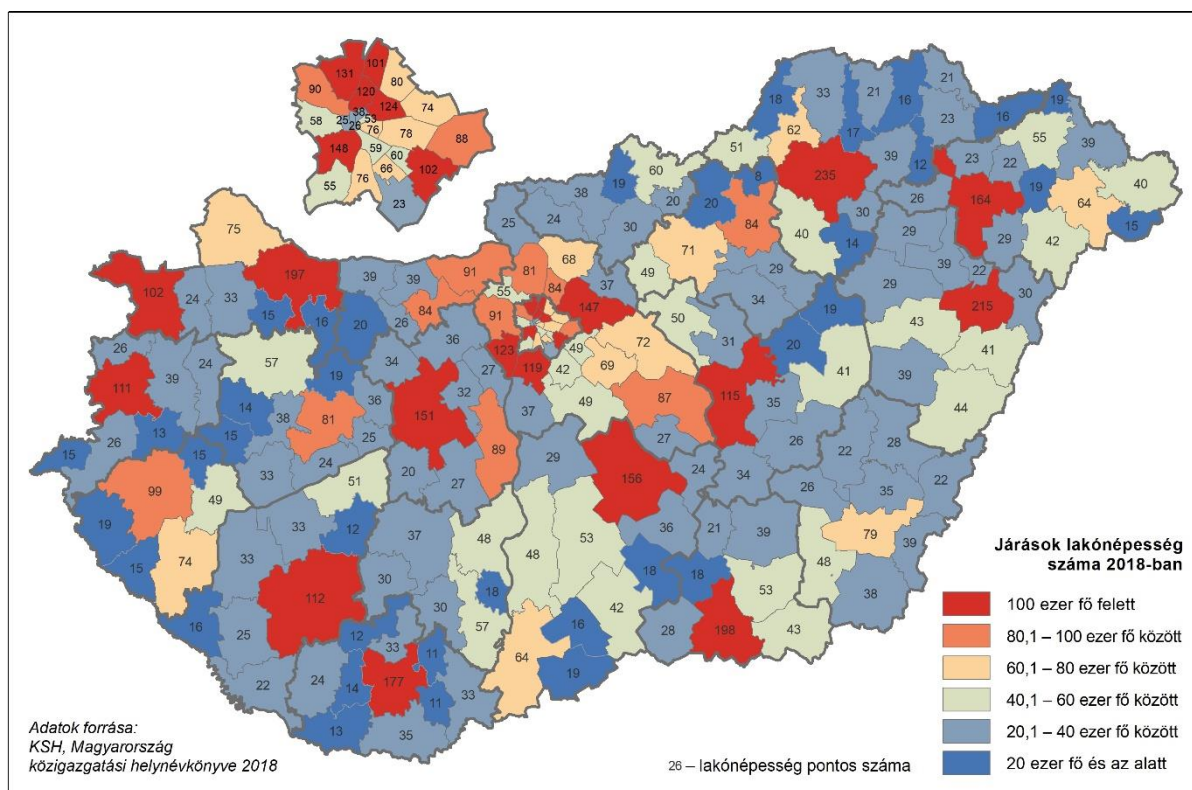

Forrás: Laki Ildikó-Szabó Tamás (szerk.): Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban (tanulmánykötet)

Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 2019

A Baranyai megyei járások lakónépessége

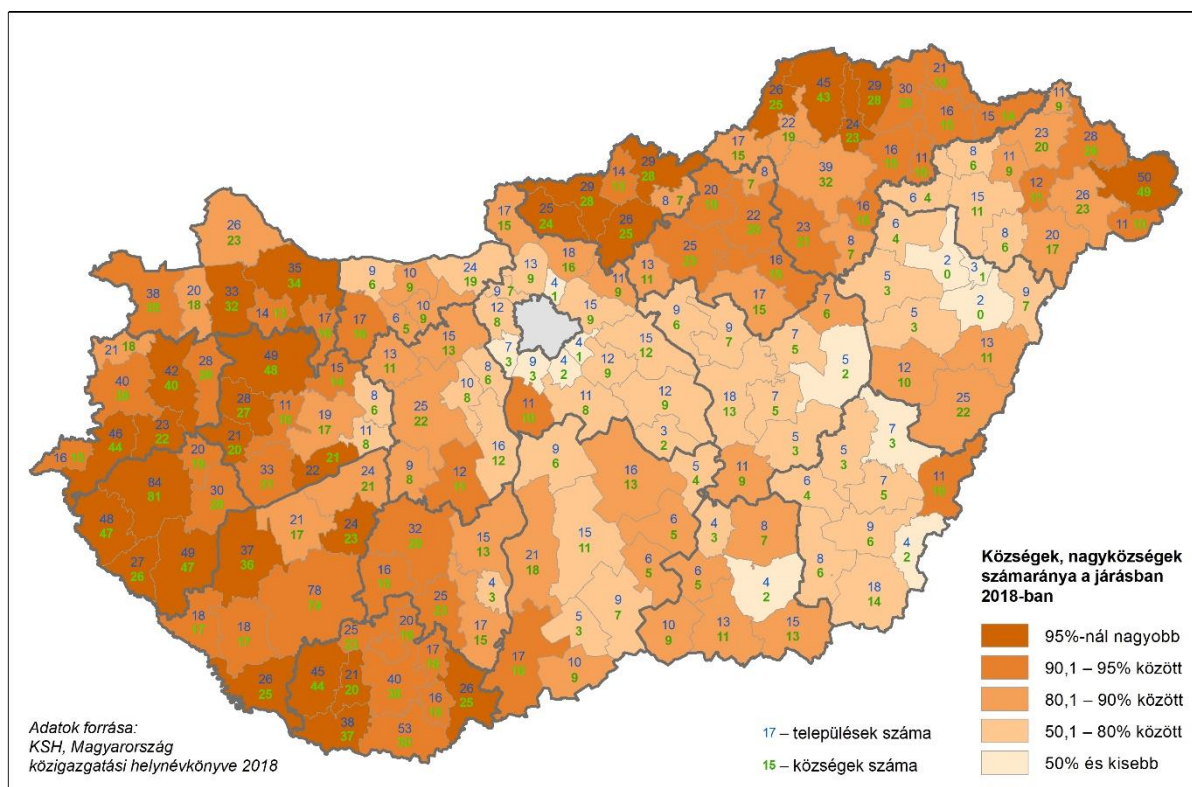
A megyében található járások lakónépességét (KSH 2018-as adatok) vizsgálva látható, hogy illeszkedve a megyei aprófalvas széttagolt jellegéhez dominálnak az országos összehasonlításban is alacsony népességű járások. Kivételt képez persze a megyeszékhelyt (és egyben a regionális központot) Pécsset magába foglaló Pécsi járás a maga 177 ezer fős lakosságával. Baranyában 5 olyan járás is volt, aminek a lakossága 2018-ban alatta maradt a 20 ezer főnek, ezek közé tartozott a Hegyháti járás is a maga 12 ezres populációjával, amivel akkor a harmadik legalacsonyabb lakosságszámú járás volt Baranyában. Összehasonlítva a rendkívül alacsony lakosságszámot a települések számával az egy településre jutó átlagos lakosságszám nem érte el az 500 főt 2018-ban, az elmúlt években tovább folytatódott Magyarországon a vidéki térségek, kistelepülések lakosságszám csökkenése ráadásul a 2020-ban kezdődött COVID-19 koronavírus járvány negatív mortalitás hatásait pedig még nem is igazán látjuk járási, települési szinten.

*Forrás: Laki Ildikó-Szabó Tamás (szerk.): Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban (tanulmánykötet)
Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 2019*

A községek, nagyközségek száma és aránya a Baranyai megyei járásokban

Amikor egy térség településszerkezetét valamint városias (urbánus) vagy falusias (rurális) jellegét vizsgáljuk, fontos mutatószám a községi, nagyközségi és városi jogállású települések száma, aránya. Baranya megyében 4 olyan járási is van, ahol csak a járásszékhely település rendelkezik városi ranggal (Szigetvári, Sellyei, Szentlőrinci, Mohácsi). A Hegyháti járás 25 települése közül két város van, az egyik a járásszékhely Sásd, a másik az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió által is érintett Mágocs. Megyei összehasonlításban itt is kilóg a Pécsi járás, ahol a 40 település közül 7 rendelkezik városi ranggal, ugyanakkor ez nem meglepő, hogy a magyarországi nagyvárosok (különösen Budapest illetve a regionális központok, mint amilyen Pécs is) környékén - az országos szintű népességfogyás ellenére – megfigyelhető a városkörnyéki települések lakosságnövekedése és az 1990-2015 közötti időszakban a várossá nyilvánítási eljárások számának a megnövekedése (Szabó Tamás, 2016).

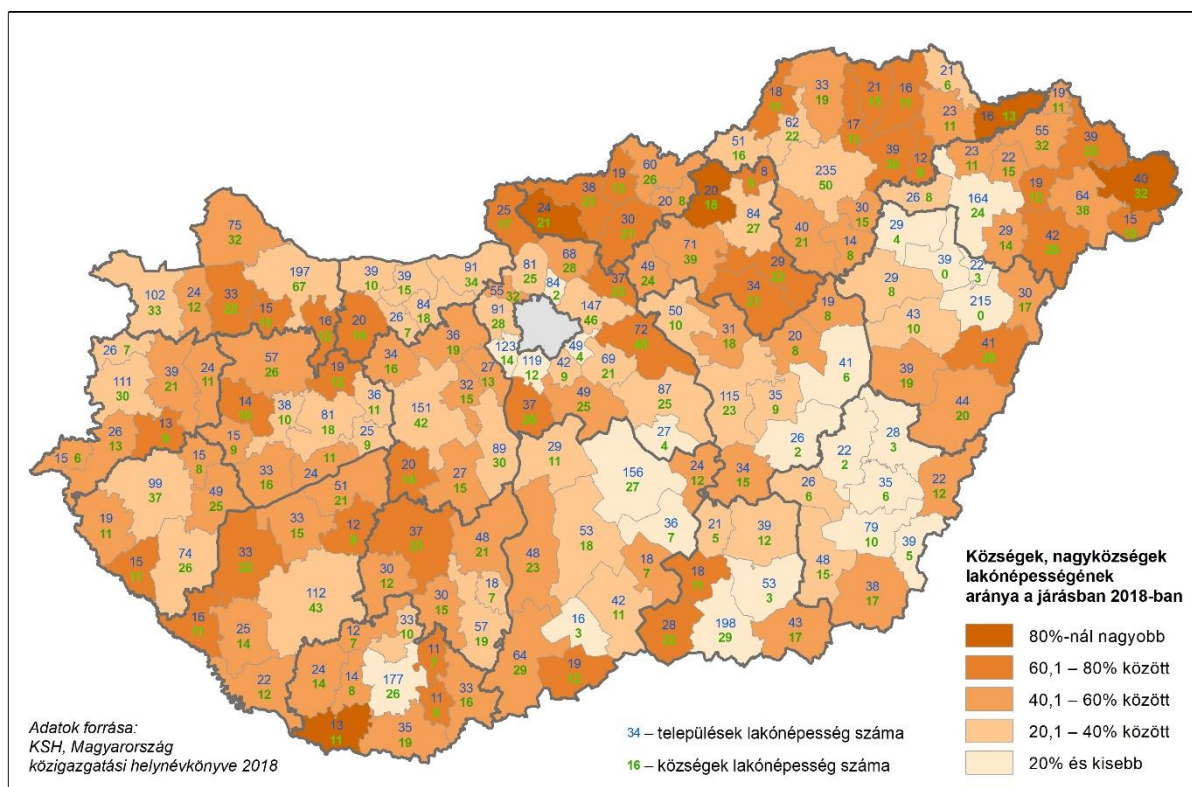

Forrás: Laki Ildikó-Szabó Tamás (szerk.): Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban (tanulmánykötet)

Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 2019

A községek, nagyközségek lakónépességének az aránya a Baranyai megyei járásokban

Az egyes térségek urbánus-rurális jellegéről sokat elmondhat a községi, nagyközségi lakónépesség járáson belüli aránya. Arról már esett szó korábban, hogy Magyarországon az 1990-2015 közötti időszakban egy extrém várossá nyilvánítási folyamat zajlott, ami mentén nagyszámú jellegét tekintve sokkal inkább falusias település nyert el városi címet. Ez a mutató is jelzi, hogy a megye messze leginkább urbánus járása a Pécsi járás, ahol a lakosság kevesebb, mint 20%-a él csak községi jogállású településen. Még viszonylag magasabb a városlakók aránya a Komlói járásban, de a többi 8 járásban dominál a falusi lakosság aránya a városlakókhöz képest. Ez megfigyelhető a Hegyháti járásban is, ahol a 2018-as adatok szerint a községi, nagyközségi lakosság aránya 40-60% között volt, bár voltak járások ahol még magasabb a községi lakosok aránya, leginkább a Sellyei járásban.

Forrás: Laki Ildikó - Szabó Tamás (szerk.): Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban (tanulmánykötet)
Homo Oecologicus Alapítvány – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, Budapest, 2019

Közös önkormányzati hivatalok a Hegyháti járásban

A Baranya megye északi csücskében található Hegyháti járásban 25 település (benn két városi jogállású településsel Sásd, mint járásszékhely és Mágocs) található, ezek a következők:

1. Ág
2. Alsómocsolád
3. Bakóca
4. Baranyajenő
5. Baranyaszentgyörgy
6. Felsőegerszeg
7. Gerényes
8. Gödre

9. Kisbeszterce
10. Kishajmás
11. Kisvaszar
12. *Mágocs*
13. Mekényes
14. Meződ
15. Mindszentgodisa
16. Nagyhajmás
17. Palé
18. *Sásd*
19. Szágy
20. Tarrós
21. Tékes
22. Tormás
23. Varga
24. Vásárosdombó
25. Vázsnok

A Hegyháti járásban egyetlen olyan település sincs, amely önállóan működtetne önkormányzati hivatalt, de egész Baranya megyében mindössze 6 olyan település van (beleértve Pécsét is) amelyik önálló hivatalt működtet az Önkormányzati törzsadattár 2021-es adatsora alapján. Így az egész megyében az MötV. által a 2000 fő állandó lakosság szám felett kötelezően elrendelt közös önkormányzati hivatalok határozzák meg az önkormányzati igazgatást. Ez érvényesül a Hegyháti járásban is, ahol a 25 település önkormányzatai 4 közös önkormányzati hivatalban szervezik és működtetik a feladatellátást, ezek a következők:

- Mágocs város közös önkormányzati hivatal – Mágocs mellett tagjai Alsómocsolád, Mekényes, Nagyhajmás községek.
- Sásd város közös önkormányzati hivatal – Sásd mellett tagjai Baranyaszentgyörgy, Felsőegerszeg, Gödre, Meződ, Palé, Varga és Vázsnok községek.
- Vásárosdombó község közös önkormányzati hivatal – Vásárosdombó mellett tagjai Ág, Gerényes, Kisvaszar, Tarrós, Tékes községek.
- Mindszentgodisa község közös önkormányzati hivatal – Mindszentgodisa mellett tagjai Bakóca, Baranyajenő, Kisbeszterce, Kishajmás, Szágy és Tormás községek.

Önkéntes önkormányzati társulások a Hegyháti járásban

A Hegyháti járásban működő önkéntes önkormányzati társulásokhoz az aktuális információkat a Magyar Államkincstár által vezetett 2021. évi Önkormányzati Törzsadattárból kaphatjuk. Korábban már esett szó arról, hogy a feladatellátás és célok tekintetében melyek az önkéntes önkormányzati társulások fő típusai – közüzemi társulások; szociális és humánigazgatási (pl. óvodai, egészségügyi, kulturális) társulások; térség- és helyi gazdaságfejlesztő társulások. Amíg a közüzemi társulások – nemegyszer kifejezetten valamely Európai Unió nagyprojekt megvalósítására jön létre esetenként nagyszámú, akár 100 feletti települést érintve -, addig a szociális- és egyéb humán szolgáltatási önkéntes társulások már kisszámú, jellemzően néhány település kapcsolódó önkormányzati feladatellátását fogja össze. Ez a kettőség megfigyelhető a Hegyháti járás önkéntes önkormányzati társulásainál is.

Szociális és egyéb humánigazgatási önkéntes társulások a Hegyháti járásban:

- Mágocsi Óvodafenntartó Társulás – Mágocs mellett Alsómocsolád, Mekényes, Nagyhajmás érintett ebben az egycélú óvodatársulásban.
- Mindszentgodisa központtal két szociális célú társulás is működik, az egyik a Mindszentgodisai Oktatási és Szociális étkeztetést Ellátó Társulás, a másik a Mindszentgodisai Szociális Társulás – előbbi négy, utóbbi hét település kapcsolódó feladatellátását intézi társulásos jelleggel. A két szociális jellegű Mindszentgodisa központtal működő társulás a közös önkormányzati hivatal által érintett településeket foglalja magában, ugyanakkor viszonylag szűk a társulásba kivitt feladatok listája (étkeztetés, házi segítségnyújtás).
- Sásd járásszékhely város fogja össze mikrotérségi szinten a települések közös feladatellátását, a Sásdi Szociális Társulás a központi településen kívül még 7 másik környéki községet érint. A társulás feladatköre érint az 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló törvény szerinti szociális alap- és szakosított ellátásokat (házi segítségnyújtás, szociális és gyermekjóléti ellátás, demens személyek nappali intézményi ellátása, időskorúak nappali intézményi ellátása).
- Gödre központtal működik a Nyugat-Hegyháti Önkormányzati Társulás, amely 8 mikrotérségi község esetén hangolja össze. A társulási feladatportfólió ugyanakkor jóval túlmutat a klasszikus humánigazgatási feladatokon, egyéb olyan speciális

területekre is kiterjed, mint piacüzemeltetés és turizmusfejlesztés, közfoglalkoztatási program keretében helyi mezőgazdaságfejlesztés.

- A Vásárosdombói Intézményfenntartó Társulás a Vásárosdombói Közös Önkormányzati Hivatal településeire terjed ki. Ez kifejezetten szociális jellegű társulás – óvodai nevelés, szociális étkeztetés, gyermekétkeztetés.

A Hegyháti járás településeit érintő közüzemi megatársulások:

Több közüzemi önkormányzati megatársulás is érinti a Hegyháti járás településeit, de ezek döntően területileg jóval szélesebb, esetenként egész Baranyára vagy akár a megyén túlmutató regionális léptékű együttműködések, mint például a Somogy megyei Kaposvár megyei jogú város székhellyel üzemelő Kaposmenti Hulladékgazdálkodási Önkormányzati Társulás vagy a Baranya megye jórészét érintő Mecsek-Dráva Regionális Szilárdhulladék Kezelő Rendszer Létrehozását Célzó Önkormányzati Társulás.

A Hegyháti járás településeit lefedő LEADER együttműködés:

Már a 2017-2019-es önkormányzati koordinációkat vizsgáló országos kiterjedésű BM kutatás is külön elemezte az Európai Unió vidékfejlesztési politikájának fontos támogatási csatornájaként működtetett LEADER programot, amely azonos térségben található településeket, köztük rengeteg községi szereplőt (önkormányzatok, vállalkozások, civilek) terelt közös fejlesztési munkakeretek közé. 2008-tól 96 helyi LEADER HACS működik, ezek közül a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület 47 térségi települést foglal magába. A Hegyháti járás összes települése benne van a helyi LEADER Helyi Akciócsoportban (Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület). A HACS-on belül a 47 önkormányzat mellett több mint 60 vállalati és 40 feletti civil szereplő is tagja.¹¹

¹¹ <https://umvp.kormany.hu/umvp-hacs-illeteksegiteruletei>; <http://www.mvh-hacs.hu/tagjaink>

Észak-Hegyháti Mikrotárségi Unió, mint okos térség

Okos települések – okos városok és okos falvak, differenciák és azonosságok

Az Észak-Hegyháti Mikrotárségi Unió Magyarország egyetlen kistérségi együttműködésre építő, önmagát 2018 óta tudatosan ún. okos térségként definiáló önkormányzati együttműködés. Maga az okos település elsődlegesen a világon az ún. okos városok révén vált ismertté – a *smart city* ma már egy széles körben használt gyűjtőfogalom és terminus technikus a modern várostervezésben, a rohamosan digitalizálódó városi közszolgáltatások és általában az urbanizációs tanulmányok, kutatások világában. Okos város kezdeményezésekre Magyarországon is akadnak példák, így Budapest XIII. kerületében komplex *smart city* programok folynak már évek óta, 2019 óta Intelligens Kerület Stratégia elnevezés alatt saját okos város stratégiát alkottak, illetve konferenciákat szerveznek a témakörben –mint például a nemzetközi volumenű SMARTX!!! - ezt a koronavírus járvány miatt online rendezték meg 2020 és 2021-ben. A különböző okos város definíciók, értelmezések körében meghatározó az okos, digitális technológiák bekapcsolása a városi infrastrukturális közszolgáltatási rendszerekbe, növelve a városlakók jólétét és életszínvonalát. Magyarországon jogszabályban az **56/2017. (III.20.) Korm. rendelet** egyes kormányrendeleteknek az „okos város” és „okos város módszertan” fogalmak meghatározásával összefüggő módosításáról vezették be az okos város kifejezést és tették részévé két a terület- és településfejlesztéssel, terület- és településrendezéssel valamint integrált települési stratégiával foglalkozó kormányrendeletnek.¹² Ez okos városként definiált minden olyan települést, amelyik az integrált városfejlesztési stratégiát az ún. okos város módszertan alapján készíti el és működteti. A módszertan egyszerre épít a természeti és épített környezet, a rendelkezésre álló digitális infrastruktúra valamint a települési szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát a korszerű innovatív információtechnológiák és a helyi lakosság fokozott bevonásával történő fejlesztésére. A fenntarthatóság-hatékonyság-társadalmi részvétel hármas célrendszert szem előtt tartva a települések az okos város stratégiájukat a Lechner Tudásközpont Területi, Építészeti és Informatikai Nonprofit Kft. (mint Lechner Tudásközpont) által elkészített okos város módszertani útmutató mentén készítik el. Érdemes

¹² 218/2009. (X.6.) Korm. rendelet és a 314/2012. (XI.8.) Korm. rendelet

megjegyezni, hogy a „falu” vagy „község” fogalmak említés jelleggel sem kerülnek elő az útmutatóban (Lechner Tudásközpont - Okos város módszertan útmutató, 2017).

Ugyanakkor fontos látni, hogy az okos település kategória nem szűkíthető lesz kizárólag városokra, nagyvárosokra, metropoliszokra. Bár a digitalizáció és egyéb modern technológiák elsődleges kísérleti terepe a nagyváros, egyre láthatóbb a törekvés, hogy ez a holisztikus szemlélet érvényesüljön a kisebb településeken, s vele a gyéren lakott térségek falusias közegében. Erre irányulnak az ún, okos falu kezdeményezések – *smart village* – amire önálló dokumentumok és programok vannak az Európai Unióban.

Az Európai Bizottság 2016-os „Akció az okos falvakért” (*EU Action for Small Villages*) politikai dokumentum, aminek közvetlen előzménye volt, hogy ugyanabban az évben 2016-ban az írországi Cork-ban összegyűlt 340 intézményi szereplő, akik kiadták az **„Egy jobb élet a vidéki térségekben”** (*A Better Life in Rural Areas*) deklarációt. Az Európai Bizottság nyilatkozata az okos falu, mint célrendszer alapjául a falusi és városi térségek közötti digitális különbségek csökkentését, kiegyenlítését nevezte meg. Továbbá kihangsúlyozzák, hogy a különböző okos falu stratégiákat be kell illeszteni a tágabb regionális fejlesztési rendszerekbe, erősítve a területi szinergiát. Az Európai Bizottság az okos falu, mint holisztikus célkitűzés megvalósításánál olyan beavatkozási területeket nevezett meg, mint a modern digitális egészségügyi (*e-health*), üzleti szolgáltatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés; az agráriumban a körkörös gazdaság megteremtése; az okos technológiák az élelmiszeriparban, a falusi turizmusban és kulturális szolgáltatásokban. Az EU Action for Small Villages számba vette, hogy a 2014-2020 tervezési ciklusban mely közösségi pénzügyi alapokban jelentek meg okos falu források, így az EU közös agrárpolitikájának vidékfejlesztési alapja (ebből finanszírozzák a LEADER), az EU Kohéziós Alapja, a HORIZON 2020 valamint a *The Connecting European Facility* (CEF). Tizenhat közvetlen EU szintű akciót nevez meg a dokumentum, aminél közvetlenül is megjelenik a falvak, kistelepülések fejlesztése, ilyen maga a LEADER/CLLD program, a vidék közlekedésfejlesztésre épülő SMARTA (*Smart Rural Transport Areas*), a HORIZON 2020 több programja, konferencia, workshop és szemináriumok vagy az Okos Ökofalu Pilot (*Pilot project on Smart Eco-Social Villages*) – (EC, EU Plan for Small Villages, 2016).

A **Lechner Tudásközpont** jogszabállyal is megerősített szakmai-módszertani központja Magyarországon az okos város – okos falu témaköröknek. A Lechner Tudásközpont

internetes oldalán található okos város példatár 242 db hazai települési okos megoldást tartalmaz. Ezek a különböző ún. okos megoldások, mint intelligens zebra, zöld bölcsőde, okos parkolás, ökofalu, cityappok, okospadok, bevásárló közösségek, eszközök – egyik legismertebb példa a budapesti MOL Bubi közösségi kerékpárrendszer. Nem meglepő módon dominálnak a városi példák, de jó néhány kistelepülési megoldás is ott van a Lechner példatárban, így a ceglédberceli okos falu projekt vagy a Hegyháti járásból, az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió zászlóshajó településéhez, Alsómocsoládhoz köthető Jövő-Szövő Program.¹³

Az **okos város és az okos falu**, mint holisztikus célkitűzések esetében fontos érzékelni az alapvető különbségeket. Amíg előbbi esetében a sokszor dinamikus növekedő lakosság és szűkülő városi tér és a lokális közösségek szétesése, atomizálódása jelenti a társadalmi közeget, addig az okos falu éppen a csökkenő lakosság és emiatt bővülő tér illetve a városihoz képest sokkal inkább megmaradt közösségi kötelékek és szellemiség jelenti az kiindulási helyzetet. Radikálisan eltérő gazdasági és társadalmi feltételek adóttak, miközben az alkalmazott eszközök – pl. digitalizáció, közösségi tervezés, élethosszig tanulás (*lifelong learning*) – nagyon hasonló töről fakadnak. Az okos falu - a korlátozott települési méretek miatt is – önmagában nehezen értelmezhető, különösen olyan vidékeken, ahol viszonylag nagyszámú, de egymástól területi-morfológiai tekintetben azért elkülönülő kistelepülések dominálnak a településstruktúrában. Éppen ezért az egymagában álló „magányos” okos falu kezdeményezések térségi határfoka alacsonyabb, mint amikor az megjelenik valamilyen térségi, mikrotérségi keretben.

Az egymáshoz közel eső önálló okos falu kezdeményezések hatása, szinergiái térségi szinten összeadódnak és a „2x2 néha 5” elven alapulva egy egész mikrotérség gazdasági és közigazgatási, közszolgáltatási versenyképességét erősíthetik. Az önálló települési szintű kezdeményezések összeadódása mellett lehetséges alternatíva, amikor több település tudatosan egy közös okos térségi gondolkodás és együttműködés irányába indul el, és igyekeznek az érintett községekre lebontott okos települési fejlesztési igényeket, koncepciókat megvalósítani. Hazánkban kétségtelenül unikális az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió, mint okos térségi kezdeményezés, amely az elmúlt években elért eredményeknek valamint a

¹³http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu/peldatar?combine=&field_o_target_id=Magyarorsz%C3%A1g+%28185%29&field_t_target_id=&nepesseg=All

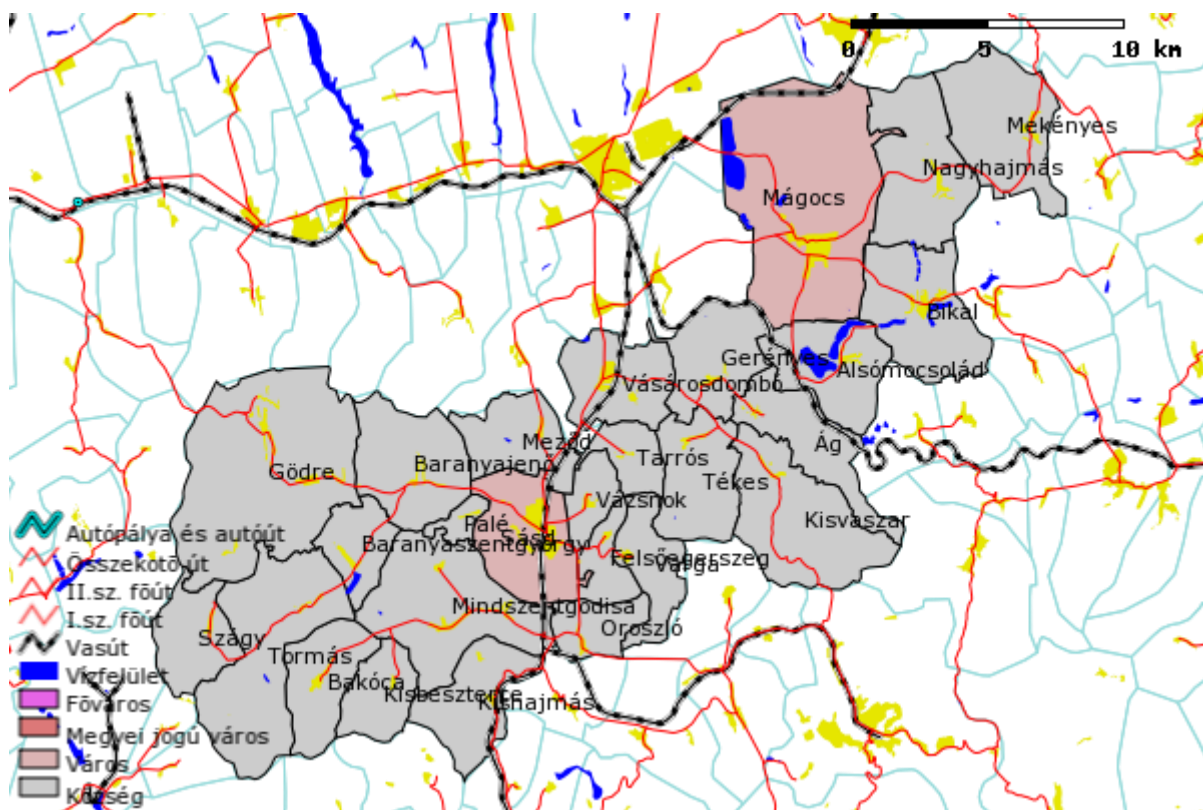
hatásos külső kommunikációs és PR tevékenységnek köszönhetően viszonylag széles körben vált ismertté. A 2014-ben elindított térségi együttműködésnek már számos jól látható jele és eredménye van, ezek megosztására – köszönhetően az érintett településvezetők pozitív hozzáállásának – a lehetőség adott, mint speciális mikrotérségi hatókörű önkormányzati legjobb gyakorlat (*best practise*). Az elmúlt két év próbára tette a Világot, és a COVID-19 koronavírus járvány, mint globális pandémia pusztító közegészségügyi, gazdasági és társadalmi hatásai több oldalról is lépéskényszerbe hozták az alapvető közszolgáltatásokat biztosító településeket – az eredetileg tervezetthez képest gyorsabban kellett „előre menekülni” jó néhány területen, így például a digitális oktatásban. Jelen tanulmányfejezet fontos célja, hogy segítsen értelmezni a kialakult helyzetben az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió, mint egyetlen magyarországi okos térség jövőbeli perspektíváit egyúttal általános fejlesztési és pozicionálás keretét kíván nyújtani, amihez eszközül a stratégiai tervezéshez széles körben alkalmazott SWOT-analízis (erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek) kerül alkalmazásra.

Az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió történeti és szervezeti dimenziói

Az **Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió** 2014-ben jött létre Alsómocsolád, Bikal, Mágocs, Mekényes, Nagyhajmás települések részvételével. Mágocs városi jogállású, az összes többi település községi jogállással rendelkezik. Az érintett települések tágabb közigazgatási elhelyezkedéséről érdemes tudni, hogy amíg Alsómocsolád, Mágocs, Mekényes, Nagyhajmás a Baranya megye északi részén található Hegyháti járáshoz tartozik, addig Bikal már a Komlói járás része Baranyában. Látható, hogy az okos térségi együttműködés metszi a területi járási államigazgatási határokat. Az **öt település alkotta mikrotérség** földrajzilag Baranya megye északkeleti csücskében található, de nagyjából hasonló távolságra helyezkedik el a Dél-Dunántúli Régiót alkotó megyék (Baranya, Tolna és Somogy) megyeszékhelyeitől, Pécstől, Szekszárdtól és Kaposvártól. A térséget alacsony lakosság szám és a statisztikák szerint folyamatosan évtizedek óta előregedő társadalmi korfa jellemzi, a tömegközlekedés korlátozott és a csökkenő népsűrűség kedvezőtlen hatású a helyi gazdasági struktúrákra, Ezek az alapvetően negatív társadalmi és gazdasági feltételek motiválták az együttműködést és az okos térségben való gondolkodás elindítását (Dicső-Varga, 2019).

Ami az érintett települések önkormányzati hivatali-munkaszervezeti dimenzióját illeti, nem találunk olyan települést, ami kizárólag önálló önkormányzati hivattal bírna, így mindegyik valamilyen közös önkormányzati hivatalban érintett. A városi jogállású Mágocs közös önkormányzati hivatalt működtet, aminek része Alsómocsolád, Mekényes és Nagyhajmás községek. Bikal község pedig a 9 települést magába foglaló Egyházaskozári Közös Önkormányzati Hivatal tagtelepülése – érdemes utalni a hatályos önkormányzati törvény azon passzusára, miszerint közös önkormányzati hivatalba tömörülő települések csak ugyanazon járáshoz tartozhatnak.

Az okos térség talán legfontosabb társadalmi paramétere az érintett települések állandó lakosság száma, ami a KSH 2021. január 1-i adatai szerint a következők voltak: Alsómocsolád 315 fő; Bikal 705 fő; Mágocs 2270 fő; Mekényes 281 fő; Nagyhajmás 320 fő. Tehát az okos térség állandó összlakosság száma 2021. január 1-én összesen 3891 fő volt. Az apróvárosnak tekinthető Mágocs mellett a települések lakossága 1000 lakos alatt marad, sőt Bikal kivételével 200-300 lelkes aprófalvokról van szó. A Lechner Tudásközpont által készített alábbi térképen látható a Hegyháti járás, amely északi csücskében található Mágocs, Nagyhajmás, Mekényes és Alsómocsolád. Bikal pedig a szomszédos Komlói járásban van, nagyon közel a két járás határához.

Forrás: Kistérségi információs modul (a Pénzügyminisztérium megbízásából készítette a Lechner Tudásközpont)

https://www.teir.hu/rqdist/main?rq_app=kister_info_09&rq_proc=alap&xterkod=3203

A települési lakossági paraméterek alapvetően behatárolják és determinálják a térségi települések mozgásterét az önkormányzati feladatellátás tekintetében a kötelező és önként vállalt feladatok esetében is a társulások és egyéb kooperációs együttműködések irányába. Az, hogy muszáj együttműködni az itt található településeknek már a legalapvetőbb feladatok ellátása érdekében, régóta nyilvánvaló. Alapvető kérdés, hogy a demokratikus önkormányzatiság és a települési autonómia immáron több mint három évtizedes megteremtése óta – ismerte az azóta eltelt időszak szektorális kríziseit, mint az önkormányzatok eladósodása a 2000-es évek második felében vagy a COVID-19 pandémia okozta nehézségek – az alapfeladatok napi rutinszerű ellátásán túl milyen valós stratégiai fejlesztési lehetőségek maradnak a települések számára egy alapvetően kifizetett költségvetési, és érdemi saját bevételek helyett jobbra a különböző pályázati források megszerzésére kényszerített környezetben.

Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy az aprófalvas jellegből fakadó együttműködési kényszer mellett az okos és hatékony települési megoldások iránti igény a rendszerváltás óta immár hagyományosan jelen van az érintett mikrotérségben, ez különösen Alsómocsolád településnél számottevő, ahol az 1990 óta a politikán kívülről érkezett (korábban mezőgazdasági pilóta) polgármester munkatársaival együtt számtalan **innovatív kezdeményezés** motorja volt, jelentős mértékű hazai és európai pályázati forrást voltak képesek megszerezni az aprófalvas Alsómocsolád számára. Ehhez fontos adalék, hogy, a fejlesztések iránt elkötelezett polgármester vezeti a legnagyobb hazai önkormányzati szövetségnek a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének (TÖOSZ) keretében 2013 óta működő TÖOSZ Innovatív Önkormányzatok Klubját. Alsómocsolád aktív TÖOSZ-os önkormányzati szövetségi jelenléte miatt a településvezetésnek folyamatos rálátása van nemcsak a hazai, de nemzetközi (elsődlegesen Európai Uniós) települési „jó gyakorlatokra” így a mások által már kipróbált és bevált innovatív település- és térségfejlesztési kezdeményezések átvételére, adaptálására.¹⁴ Napjainkra a **tudás- és tapasztalattranszfer** (*knowledge sharing*) vált a hatékony és reziliens szervezeti fejlesztések meghatározó eszközévé és információs csatornájává. Az okos város, okos falu s vele az okos térségek működtetésének fontos dimenziója a különböző kutatások, technológiai és szervezeti innovációk, a kapcsolódó inkluzív megoldások megismerése, terjesztése és a helyi adottságokra történő adaptálása.

Az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió, mint okos térség gondolatának a megfogalmazásával az érintett települések célja egy **hosszútávú komplex koordináció** kialakítása volt. Fontos kezdetei törekvés volt, hogy az együttműködések az önkormányzatok közötti koordináció mentén, de ne csak a szűken vett önkormányzati szereplőket (polgármesterek, képviselőtestületek, hivatali szervezetek) érintve valósuljanak meg, hanem kerüljenek bevonásra további térségi vagy akár azon kívüli szereplők - így további önkormányzatok, állami hivatalok, szakmai-tudományos szervezetek, civilek illetve az okos térség iránt érdeklődő egyéb szervezetek és magánszemélyek. Ami az együttműködés szervezeti- és működési dimenzióit illeti, klasszikus önkormányzati társulás létrehozása nem merült fel – más területen azok működtek, működnek (közös önkormányzati hivatal Mágocson, egyéb – óvodafenntartó, szociális – önkéntes társulások). Ezért a formális kooperációhoz az

¹⁴ Alsómocsolád számít az egyik leginkább aktív kandidálónak a TÖOSZ keretében 2008 óta évente meghirdetett ún. Legjobb Önkormányzati Gyakorlatok (TÖOSZ-LÖGY) programnak.

önkormányzati társulások keret helyett egyesületi és az önkormányzatok által közösen tulajdonolt gazdasági társasági (mint nonprofit kft.) formát választották. Mivel az egyesületi és gazdasági társasági keretek kellőképpen rugalmas működést tesznek lehetővé, így ez maradt napjainkig az okos térség meghatározó intézményi formája.

Az okos térség hármas keretrendszere (kommunikációs, stratégiai, operatív)

Mágocs, Alsómocsolád, Bikal, Nagyhajmás és Mekényes önkormányzatai, bevonva a helyi vállalkozásokat és civil szervezeteket 2014 tavaszán határozták el, hogy közös fejlesztési stratégia és programok mentén hangolják össze tevékenységüket, Az együttműködés tartalmi kerete az Észak Hegyhát Mikrotérségi Unió lett, mint brand, kommunikációs és programkeret – ebbe gyakorlatilag minden az okos térségi együttműködés keretben megvalósuló együttműködés, fejlesztés, program és akció beleértendő. Az érintettek megkötötték a Mikrotérségi Paktumot, mint a kooperáció alapidokumentumát.

Szervezeti értelemben, mint a program letéteményesévé és motorjává egy már korábban létrehozott, de az okos térségi együttműködés gondolatának megfogalmazásakor már csökkent aktivitású egyesület vált a Mágocs székhellyel működő **Hegyhát Észak Térségi Egyesület** (továbbiakban: *Egyesület*). Ez töltötték meg új tartalommal az Észak-Hegyhát Mikrotérségi Unió létrehozásakor. Az Egyesület jelenleg hatályos alapítói dokumentuma az elsődleges működési területként az 5 települést nevezi meg, de a működési aktivitás keretezése érdekében említi a teljes Dél-Dunántúli Régiót – mint statisztikai-tervezési egység. Az alapszabály tételesen tartalmazza a célokat és működési tematikák, amelyek közül kiemelkedik az 5 település fejlődésének előmozdítása, rendszeres együttműködés településfejlesztési-, közösségfejlesztési-, ifjúságsegítési-, térségi koordinációs-, oktatási-, szociális-, és kutatási területeken. Érdemes megjegyezni, hogy ezek a feladatok megtalálhatók az Möt.v. által taxatív fel sorolt önkormányzati feladatok között, ami jelzi, hogy az Egyesület lényegében az önkormányzati feladatellátás támogatására, annak fejlesztésére jött létre. Az Alapszabály felvállalt feladatai között találjuk a természeti és kulturális örökség megőrzését, védelmét; a mezőgazdasági, kézműves és turisztikai szolgáltatások kialakítását, összehangolását és fejlesztését – ezek az Möt.v.-ben, mint a helyi gazdaságfejlesztés kategóriába tartozó ügyek.

Nevesítésre került a térségi koordinációs-, oktatási-, szociális- és kutatási tevékenység végzése, mint térségi koordinációs cél, ami egyébként sok már létező önkormányzati társulás felvállalt célkitűzése. Az Egyesület jogi személy illetve az Alapszabályban meghatározottak szerint kiemelt eleme a közhasznúság, így gazdasági-vállalkozási tevékenységet csak közhasznú vagy az alapszabályban meghatározott alapcél szerinti tevékenység megvalósítását nem veszélyeztetve végezhet.

Két további fontos működési kritériumot is megfogalmaztak az Alapszabályban, az egyik, hogy az Egyesület a gazdálkodása során elért eredményt nem osztja fel, hanem azt az Alapszabályban meghatározott közhasznú tevékenységére fordítja kizárólag. A másik a politikai függetlenség és politikamentesség dimenziója, ennek értelmében „közvetlen politikai tevékenységet nem folytat, szervezete pártoktól független és azoknak anyagi támogatást nem nyújt, illetve pártoktól támogatást nem fogad el. Országgyűlési képviselői, megyei, fővárosi és helyi önkormányzati választáson jelöltet nem állít, és nem támogat”. Az Egyesület a nyilvánosság követelményével összhangban a tagokon kívül bárki számára lehetőséget biztosít arra, hogy a közhasznú tevékenységből, szolgáltatásokból részesülhessen, azokat igénybe vehesse. Az Alapszabály III. fejezetének 8. pontja pedig különböző egyéb speciális felvállalt feladatokat tartalmaz, mint klímabarát fejlesztések támogatását, a német és roma kultúra ápolását, nemzetiségi hagyományőrzést. Az Egyesület létrehozásával az alapítók tudatosan egy kellően rugalmas jogi és működési keretet kívántak biztosítani az együttműködések számára.

Az Egyesület mellett szükséges volt egy hatékony, a napi operatív-adminisztratív feladatokat ellátó, professzionális módon működő munkaszervezete, ez lett a 2015-ben 3 millió forintos tőzstőkével megalapított Észak-Hegyháti Unió Nonprofit Kft. (továbbiakban: Nonprofit Kft.). Ebben az öt érintett település a következő közösen elfogadott finanszírozási modell mentén gyakorolja a tulajdonosi jogokat: az alapítói vagyont egyharmadát lakosságarányosan, a másik egyharmadát a települési költségvetés nagyságának arányában a fennmaradó egyharmad részt pedig egyenlő arányban. A Nonprofit Kft. részt vesz fejlesztési stratégiák illetve konkrét programok kialakításában; pályázatok előkészítésében, megszervezésében és előkészítésében; a programok operatív lebonyolításában – de kiegészítő szolgáltatásként az érintett önkormányzatok számára egyéb ügyekben is tanácsokat ad, szakmai segítséget nyújt.

Ez a hármas keretstruktúra - Észak-Hegyhát Mikrotárségi Unió, mint program- és kommunikációs brand; az Egyesület, mint stratégiai és döntéshozatali keret; a Nonprofit Kft. mint előkészítő és végrehajtási menedzsment keret – biztosítja az okos térség folyamatos működését és kommunikációs jelenlétét. Ugyanakkor az elmúlt években láthatóan az Egyesület szerepe némileg háttérbe szorult, így napjainkra már sokkal inkább a Nonprofit Kft. – illetve a polgármesterek informális egyeztetése – a meghatározó döntési és működtetési terepe az együttműködésnek.

Az **okos térség**, mint kiemelt és nevesített célkitűzés megfogalmazására hivatalosan csak 2018-ban került sor a polgármesterek közös döntése és nyílt deklarációja révén. E szerint az okos térség keretében az 5 település igyekszik összekapcsolni a rendelkezésre álló közösségi erőforrásait a modern technológiai vívmányokkal, csökkentve a városi és falusi lét közötti különbségeket, továbbá eszközei révén törekszik az elöregedés és népességsökkenés miatt megbillent térségi demográfiai egyensúly pozitív irányú alakításában segíteni. Gyakorlatilag ez utóbbit tekinthetjük az okostérség legfőbb társadalompolitikai célkitűzésének – közvetve ennek rendelődnek alá a különböző megvalósított programok.

A Nonprofit Kft. a szűken vett okos térségi kezdeményezések és programok mellett más területen is igyekszik segíteni a Mikrotárségi Unió önkormányzatait. A későbbiekben lesz tételesen szó arról, hogy milyen hazai és EU-s pályázati források elnyeréséhez nyújtott segítséget a Nonprofit Kft. A pályázati források megszerzése mellett tevékeny előkészítő szerepet tölt be a társaság az önkormányzatok számára kötelezően előírt tervek és stratégiák tartalmi kialakításában – pl. helyi esélyegyenlőségi programok; településfejlesztési koncepciók. Bizonyos tekintetben hasonló szolgáltató szerepkört lát ma el a Nonprofit Kft. az okos térség és közvetlenül az érintett önkormányzatok mellett, mint annak idején a regionális fejlesztési ügynökségek a regionális fejlesztési tanácsok mellett 2013 előtt vagy jelenleg a megyei önkormányzatok munkáját segítő térségfejlesztési nonprofit kft-k. Az Észak-Hegyháti Mikrotárségi Unió – nemcsak, mint okos térség, hanem a közfeladatok szinte teljes spektrumára kiterjedő mikrotárségi együttműködés – valamint az Észak-Hegyháti Nonprofit Kft. közötti munkamegosztás és működési logika minta és követendő modell lehet más hazai vidéki mikrotárségek számára a tervezés és megvalósítás harmonikus összehangolásának irányába. Ehhez már eleve adottak azok a szakmai-társadalmi network-ök, amelyben mozog

maga az okos térség illetve az érintett települések – pl. TÖOSZ, Smart Rural Network, mint az Európai Okos Falvak Hálózata.

Az okos térségi koordináció COVID előtt és közben

Az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió, mint okos térség a felvázolt működési struktúrában (az Egyesület, mint stratégiai döntéshozó és a Nonprofit Kft. mint végrehajtó menedzsmentszervezet) igyekezett folyamatos működésre beállni már a 2014-es programalkotást követően. Az elsőleges koordinációs csatornát a polgármesterek között alakították ki, ami jobbra napi szintű informális (telefonos, személyes) jellegű volt. Ezt egészítette ki viszonylag hamar, már 2015-ben létrejövő Nonprofit Kft. amely mágoCSI székhellyel és irodával kezdte meg működését. Mivel a programok közvetlenül érintik az önkormányzatokat – mint az Egyesületben érintettek és a Nonprofit Kft. tulajdonosai – így a koordinációba kezdettől fogva bevonásra kerültek az önkormányzati hivatali apparátusok (jegyzők, a közös hivatalban illetve az egyes kirendeltségeken dolgozók).

Mivel okos térségről beszélünk, így természetes módon már a kezdetekkor megfogalmazódott az igény, hogy alakítsák ki az együttműködésnek látható bázisát és paramétereit a virtuális online térben. A nyilvánosság és külső kapcsolatok, kommunikáció céljából létrehozták az okos térség hivatalos weboldalát – (<https://eszakhegyhatiunio.wordpress.com/>), ami folyamatosan tájékoztat az együttműködés eredményeiről. Mivel a fiatalabb (X,Y,Z) generációk hírfogyasztása és online jelenléte egyre nagyobb mértékben összpontosul a közösségi oldalakra (*social media*) – azon belül a facebookra -, így kialakították az okos térség önálló facebook oldalát az Okos falu, okos térség csoportot (<https://www.facebook.com/okosfalu/>). A csoportot jelenleg¹⁵ 239 személy követi, és 212-en kedvelik. Az okos térség facebookos ismertségében vannak még kiaknázatlan lehetőségek – így javasolt célzott hirdetések révén szélesíteni a facebook csoport tagságát, valamint erősíteni a hazai és nemzetközi kapcsolatokat. Az **Okos falu, okos térség facebook csoport**, mint önálló oldal aktivitása megfelelő, szinte napi rendszerességgel frissült az oldal és kerülnek ki mindenféle szakmai posztok. Egyéb közösségi médiás (twitter, instagram, tik-tok) jelenléttel nem rendelkezik az okos térség, viszont a folyamatosan változó online közösségi médiatér sajátos működési logikájának ismeretében érdemes volna megfontolni az ezen közösségi platformokon való jelenlét kialakítását.

¹⁵ 2022. március 27-én.

Az önálló weboldal és facebook csoport mellett az okos térség saját papíralapú hírlevelet ad ki, amit az öt település lakossága számára évente 2 alkalommal juttatják el. Napjainkban az okostelefonos mobilapplikációk jelentik a posztmodern üzleti és társadalmi kommunikáció egyik legdinamikusabban fejlődő eszközszerét. Az okos térség nem rendelkezik önálló applikációval, annak fejlesztési költsége forintban viszonylag borsos, a több százezres költségtől egészen a tízmilliós nagyságig változhat, függően az applikáció funkcióitól és szolgáltatásaitól, az alkalmazott virtuális dizájn-elemektől és az elérhető platformoktól (iOS, Android vagy mindkettő). Egy önálló okostelefonos applikáció fejlesztése mindenképpen stratégiai szintű befektetési döntést igényelne ismerve az okos térség mögötti infrastruktúrát, ugyanakkor a jövő szervezeti fejlesztési irányainak egy lehetséges modellje az önálló applikációs jelenlét a virtuális térben. Érdeemes megemlíteni, hogy az okos térség hírei közvetve mégis megjelennek a Holmi elnevezésű települési applikáció alsómocsoládi települési oldalán, ahol külön aloldal keretében kaphatunk információt az okos térség ügyeiről.¹⁶

A COVID-19 koronavírus járvány 2020. márciusi magyarországi megjelenését követően – különösen a teljes lezárás (*lockdown*) után – érthető módon minden szervezett társadalmi kommunikáció, így az emberek és szervezetek közötti formális és informális érintkezések, együttműködések lelassultak, nehézkessé váltak. Mivel az okos térségi kooperáció jegyében már korábban is használtak különböző online konferencia- és meeting platformokat (Zoom, Google Meet) így az arra való átállás nem jelentett különösebb nehézséget, így az együttműködés korábbi intenzitása nem esett vissza számottevően. A koronavírus járvány időszakában fokozódott a polgármesterek kiemelt szerepe a térségi együttműködésben, tekintettel arra, hogy veszélyhelyzetet kihirdetésével párhuzamosan életbe lépett a **katasztrófavédelemről szóló 2011. évi CXXVIII. törvény (Kat.)** azon passzusa, hogy *„veszélyhelyzetben a települési önkormányzat képviselő-testületének, a fővárosi, megyei közgyűlésnek feladat- és hatáskörét a polgármester, illetve a főpolgármester, a megyei közgyűlés elnöke gyakorolja.”*

Miután 2021 nyarán a települési önkormányzati képviselő-testületek visszakapták eredeti hatásköreiket, a 2020 március előtti koordinációs struktúra és szokások visszatértek, ugyanakkor az online konferencia- és meeting platformok alkalmazása beépült az okos térség

¹⁶ A HolMi települési okostelefonos applikációról a <https://holmiapp.hu> oldalon lehet tájékozódni. Jelenleg 8 település (6 Pest megyei, 1 Békés és 1 Baranya megyei – ez utóbbi az okos térség által érintett Alsómocsolád) található fent az applikáción.

napi működési gyakorlatába. Ugyanakkor a koronavírus miatti megszorítások sajnálatos módon érintették az okos térség humán erőforrás kereteit, 2022-től csökkentett létszámban (1 fő állandó alkalmazott) működik a Nonprofit Kft.

Az okos térség történetének szakaszai, programok 2018-tól napjainkig

Az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió településvezetői 2018-ban deklarálták, hogy az együttműködést kiterjesztik új irányokba és egyúttal létrehozzák Magyarország első okos térségét. Ez egyszersmind egy új dimenziót is nyitott a mikrotérségi kooperáció és koordináció számára. Az okos térséggé válási folyamat kezdeti lépése egy átfogó közösségi tervezési szakasz volt, 2018 elején megindultak a kifejezetten *smart* tematikájú tervező fórumok, nyílt megbeszélések – 10 ilyen alkalomra került sor. Ezeken kristályosodtak ki meghatározó konkrét fejlesztési programok és irányok, mint az összes településem kialakítandó ún. Digitális Jóléti Pontok, 3D tervezés-nyomtatás megvalósítása, az okos térség hazai és nemzetközi hálózati rendszerekbe (pl. okos falvak nemzetközi hálózata) való beillesztése, a digitalizációs iránti térségi társadalmi érzékenyítés valamint egyéb hazai és nemzetközi okos falusi, okos térségi tapasztalatcserék. Olyan javasolt tevékenységek, fejlesztési irányok kerültek napirendre, mint a telekocsis alkalmazások; a települési közbiztonságot erősítő, az idősek otthoni ellátását, felügyeletét (pl. online igénybejelentés, ellátásszervezés) biztosító digitális megoldások; az ingatlanokban és a kertekben hasznosítható digitális alapú öntözési, fűtési, világítási technológiák; ismeretterjesztés és lehetőség szerint digitális alapú képzési lehetőségek a térségben meghatározott témakörökben, mint az ipar 4.0, digitális agrár-, falusi turizmus. Már a tervezési szakaszban megfogalmazódott az igény, hogy az okos térségi programok során lehetőleg minél nagyobb arányban kerüljenek bevonásra külső vállalati szereplők – ennek voltak már 2018 előtti előzmények, mint például a Magyar Villamos Művek Zrt. (MVM) bevonásával 2015-ben Mágocson megszervezett egész napos ismeretterjesztő (energiatudatosság, elektromobilizáció stb.) és szaktanácsadó nap gyermekprogramokkal kiegészítve. Okos tantermet mutattak be Bikalon, egészségügyi okos eszközöket ismertettek meg helyiakkal, virtuális ügyfélszolgálati rendszerek vagy utazásszervező applikációk nyilvános bemutatása történt meg.

Az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió, s vele az okos térség életre hívását a vidék elnéptelenedése, és az abból fakadó további közös kihívások indokolták, mint a települések

népességmegtartó erejének az erősítése; a lakosság folyamatosan változó igényeire fókuszáló szolgáltatásfejlesztés; a helyi gazdaság újra pozícionálása és vele egy jövőorientált tudatos holisztikus települési- és mikrotérségi tervezés. A felsorolt kihívásokra akkor adhatók sikeres válaszok, ha egyszerre erősítik a helyi közösségeket és támogatják a helyben maradáást. Ehhez szükséges a meglévő erőforrások tudatos koncentrációja és fejlesztése (pl. a rendelkezésre álló tudás és humán erőforrás) valamint pótlólagos források bevonása (hatékony pályázati tevékenység). Az okos térség egyúttal „élhető térség”, ahogy fogalmaz az együttműködés első 5 évét bemutató hivatalos prezentáció.

Fontos követelmény a konkrét **szakpolitikai célok** (mint e-mobilitás, környezeti fenntarthatóság stb.) beillesztése az egységes kommunikációs és marketingkeretbe, az okos térség nem elsődlegesen csak fejlett digitális eszközhasználat és innovatív eljárásokat takar, hanem egy holisztikus szemléletmódot az irányban, hogy egy alapvetően vidékies, öregedő korfával rendelkező mikrotérség számára miként lehet új perspektívákat teremteni alapvetően saját erőből és kreatív ötletekből, gondolatokból. Az okos térség működését folyamatosan átszövi a tapasztalatcsere, a tudás- és információs transzfer - fókuszban a különböző „jó gyakorlatokkal” (*best practise*).

A tapasztalatok, eredmények adaptálására különböző eszközök kínálkoznak – ebben a tekintetben az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió jelentős mennyiségű saját, az interneten ingyenesen elérhető kiadványt (prezentációk, módszertani útmutatók, összefoglaló tanulmányok stb.) produkált az elmúlt években. Ezek közül is kiemelhető a **Települési Okos Tükör Módszertani Útmutató (TOKMÚ)**, amely kiadványt az Alapítvány Alsómocsoláderért adta ki a Demokratikus Helyi Közigazgatás Fejlesztéséért Alapítvány anyagi támogatásával 2021 végén. A TOKMÚ kifejezetten a kistelepülések okos faluvá válásához igyekszik segítséget biztosítani egyfajta mintaadás révén, a kiadvány előszava kifejezetten javasolja az 5000 lakos alatti települések számára a hasonló települési okos tükrök elkészítését.

Az okos térség finanszírozási dimenziója

Az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió egy eleve forráshiányos, gyéren lakott kistelepülési jellegű falusias térségben működik, ami sok szempontból determinálja az okos térség forrásszerzését és finanszírozási hátterét. Korábban már esett szó arról, hogy az Egyesület mellett az operatív feladatokat ellátó Nonprofit Kft. a felelős az okos térség programjaiért. A Nonprofit Kft.-ben a települési önkormányzatok lakosságszámarányosan gyakorolják a tulajdonosi jogokat.

Mivel a vállalat törzstőkéje a törvényben előírt legkisebb összeggel került meghatározásra, így komolyabb saját tőke hiányában a kezdetektől a különböző elérhető hazai és Európai Uniósi források felkutatása és abszorpciója vált a forrásszerzés kizárólagos formájává. Saját forrás helyett az okos térség számára a valódi erőforrást a megelőző évek, évtizedek során az érintett településeken felhalmozott pályázati és projektmenedzsment tudás- és tapasztalat biztosította, amit hatékonyan egészített ki a rendelkezésre álló önkormányzati (pl. TÖOSZ), államigazgatási, gazdasági valamint civil és tudományos hálózati rendszerekben megszerzett formális, informális kapcsolatok, információismeret.

Az alsómocsoládi polgármesterrel valamint a Nonprofit Kft. munkatársával készített interjú során kiderült, hogy ahogy a múltban, így a jövőben sincs napirenden külön pénz- vagy hitelintézeti kölcsön felvétele, bevonása a fejlesztési programokba, így továbbra is a pályázati források maradnak a programfinanszírozási háttér kizárólagos eszközei. A Nonprofit Kft. mint munkaszervezet finanszírozását az érintett önkormányzatok biztosítják állandó jelleggel.

Az okos térség által közvetlen vagy közvetett módon érintett lehívott pályázati források

Az alábbi gyűjtést az Észak-Hegyháti Unió Nonprofit Kft. munkatársa végezte el a tanulmány számára. Jól látható, hogy az okos térség működését a hatékony pályázati tervezési-előkészítési illetve megvalósítási képesség, potenciál biztosítja.

Észak- Hegyháti Unió Nonprofit nyertes pályázatok:

1. Felhívás címe, kódszáma: HUNG-2020 A nemzeti értékek és hungarikumok gyűjtésének, népszerűsítésének és megismertetésének, megőrzésének és gondozásának támogatása

Támogató: Agrárminisztérium

Pályázat címe: „Értékek és értékörzők okosan az Észak- Hegyháton”,

Támogatott összeg: 1 238 400 Ft

2. Felhívás címe, kódszáma: HUNG-2017 A nemzeti értékek és hungarikumok gyűjtésének, népszerűsítésének és megismertetésének, megőrzésének és gondozásának támogatása

Támogató: Földművelésügyi Minisztérium

Pályázat címe: „Észak- Hegyháti Tájegységi Értéktár létrehozása”

Támogatott összeg: 429 295 Ft

Térségben nyert, az Észak-Hegyháti Unió Nonprofit Kft. által az önkormányzatoknak vagy egyéb projektkezdvezményezettek (pl. sportegyesületek, nemzetiségi önkormányzatok) számára írt pályázatok:

1. A felhívás címe: A társadalmi együttműködés erősítését szolgáló helyi szintű komplex programok

A felhívás kódszáma: TOP-5.2.1-15

TOP-5.2.1-15-BA1-2016-00002

A kedvezményezett neve: Mágocs Város Önkormányzata

A projekt címe: „Közösen élhetőbb lakókörnyezetünkért, mindennapjainkért” Mágocson

Szerződött támogatás összege: 75 000 000 Ft

2. A felhívás címe: Leromlott városi területek rehabilitációja

A felhívás kódszáma: TOP-4.3.1-15

TOP-4.3.1-15-BA1-2016-00003

A kedvezményezett neve: Mágocs Város Önkormányzata

A projekt címe: „Élhetőbb lakókörnyezetünkért” Mágocson

Szerződött támogatás összege: 200 000 000 Ft

3. LEADER VP6-19.2.1.-61-7-17

"A Mekényesi játszótér felújítása, szabványosítása, bővítése"

Mekényes Község Önkormányzata

Támogatás összege: 1 691 000 Ft

4. LEADER VP6-19.2.1.-61-4-17

Mekényes Község Önkormányzata

"Mekényes Közbiztonságáért"

Támogatás összege: 1 999 950 Ft

5. LEADER VP6-19.2.1.-61-7-17

"A Nagyhajmási ravatalozó épület külső felújítása"

Nagyhajmás Község Önkormányzata

Támogatás összege: 3 499 999 Ft

6. LEADER VP6-19.2.1.-61-4-17

"Nagyhajmás közbiztonságáért"

Nagyhajmás Község Önkormányzata

Támogatás összege: 698 956 Ft

7. VP6-19.2.1.-61-2-17

„A Nagyhajmási Tájház fűtéskorszerűsítése, 3 napraforgós minősítésű falusi szálláshely kialakítása”

Nagyhajmás Község Önkormányzata

Támogatás összege: 3 214 632 Ft

8. LEADER VP6-19.2.1.-61-3-17

„Nagyhajmási Civil és Gasztronap”

Nagyhajmási Sport Egyesület

Támogatás összege: 726 839 Ft

9. LEADER VP6-19.2.1.-61-1-17

Molnár Norbert e.v.

„Baromfi telep fejlesztése, univerzális minirakodó beszerzése”

Támogatás összege: 4 999 998 Ft

10. LEADERVP6-19.2.1.-61-4-17

Mágocsi Polgárőr Egyesület

„Biztonságban Mágocs Városában”

Támogatás összege: 1 918 121 Ft

11. Nemzetiségi célú beruházási, felújítási és karbantartási tevékenységek 2020. évi költségvetési támogatása

"Közösségépítés a kemence melegénél"

Mágocsi Német Nemzetiségi Önkormányzat

NEMZ-BER-20-0133

Támogatás összege: 500 000 Ft

12. Nemzetiségi célú beruházási, felújítási és karbantartási tevékenységek 2020. évi költségvetési támogatása

"Nagyhajmási tájház megújítása a nemzetiségek összefogásával"

Nagyhajmási Német Nemzetiségi Önkormányzat

NEMZ-BER-20-0134

Támogatás összege: 1 000 000 Ft

13. A Magyar Falu Program Falusi Civil Alap keretében „civil közösségi tevékenységek és feltételeinek támogatása” (2022)

"Kültéri fitness park Mágocson"

Mágocs Városi Sport Kör

Támogatás összege: 1 817 110 Ft

14. A "Magyar Falu Program Falusi Civil Alap keretében civil közösségi tevékenységek és feltételeinek támogatása” (2021.)

"Egészséges, aktív közösség kültéri fitness eszközök segítségével"

Nagyhajmási Sport Egyesület

Támogatás összege: 1 969 588 Ft

15. NBER-KP-1-2022/1-000176-VAL 2023-01-30

Mágocsi Német Nemzetiségi Önkormányzat

"Egy kalap alatt..." avagy közösségi kemencénk tetőszerkezetének kialakítása

Támogatás összege: 1 990 000 Ft

16. NTAB-KP-1-2022/1-000151-VAL 2023-01-30

Mágocsi Német Nemzetiségi Önkormányzat

"Tükröm-tükröm..." nemzetiségi német tábor

Támogatás összege: 700 000 Ft

17. FCA-KP-1-2021/3-001346-VAL 2023-01-30

Mágocsi Német Nemzetiségi Egyesület

Omas Küche (Nagymama konyhája)

Támogatás összege: 1 934 000 Ft

A nyertes pályázatok között nagyszámban találunk a **LEADER programhoz** kapcsolódó projekteket. Az Európai Unió vidékfejlesztési politikájának fontos csatornája volt az elmúlt három évtizedben a LEADER programkiírási rendszer, amely azonos térségben található településeket, köztük rengeteg községi szereplőt (önkormányzatok, vállalkozások, civilek) terelt közös fejlesztési munkakeretek közé. Magyarországon már az EU-csatlakozást megelőzően, 2002-ben elindult az első kísérleti LEADER program. A 2007-2013. programozási időszakban országosan már 70 milliárd Ft összeget költhettek a létrejött helyi akciócsoportok (HACS) helyi fejlesztési célokra.

2008-tól 96 helyi LEADER HACS működik, ezek közül az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió 5 települését a Mecsek-Völgység-Hegyhát Egyesület foglalja magába közel 50 másik térségi település mellett, de tagja a HACS-nak több mint 60 vállalati és 40 feletti civil

szereplő.¹⁷ Kétségtelen, hogy a LEADER HACS-ok keretében a kistelepülési fejlesztési pályázati együttműködések fontos kísérleti bázist jelentenek az innovatív községi együttműködésekre valamint okos falu és okos térségi kezdeményezésekhez.

Az ezüstgazdaság, mint az okos térség kiemelt speciális tematikus részterülete

Az ezüst gazdaság (*silver economy*), mint fogalom az ezredforduló utáni évtizedek fontos társadalmi fogalma és jelensége, amely az idősebb – kifejezetten az 50 év feletti – korosztályokra koncentrálna nagyon erősen gazdasági szemszögből. Napjaink meghatározó globális társadalmi trendje a fejlett világban a növekvő társadalmi korfa és előregedés, ami különösen az európai kontinensen érezteti a hatását, miközben a fejlődő világban, régiókban éppen ellentétes folyamat figyelhető meg a természetes népszaporulat erősödésével és fiatalabb korosztályok egyre nagyobb számarányával, ami bizonyos tekintetben a globális migráció fő oka. Az öregedő Európában, így hazánkban ahol kontinentális összevetésben is kiemelkedő az előregedés, felértékelődik az ezüst gazdaság szerepe. A nagy társadalmi ellátórendszerek, különösen a nyugdíj- és egészségügyi rendszerek biztonságos fenntartható működtetése és finanszírozása egyre nagyobb terhet ró a kormányzati gazdaság- és költségvetési politikákra.

Folyamatosan csökken az egy nyugdíjasra jutó aktív foglalkoztatottak száma. Magyarországi vonatkozásban ez azt jelenti, hogy 1990-ben a 0-14 éves korosztály létszáma még 2,1 millió volt, addig 2011-ben már csak 1,5 millió fő, és ezzel párhuzamosan a 15-64 éves középkorosztály létszáma az 1990-es 6,9 millióról 2014-re 6,7 millióra csökkent, a 65 év feletti idősök száma pedig az 1990-es 1,4 millióról 2011-re 1,7 millió főre növekedett. Egy 2015-ös KSH demográfiai kiadvány szerint a 65 év felettek aránya a magyar társadalomban 2030-ra elérheti a 24%-ot, 2060-ra pedig az akkori populáció egyharmadát (Illésy – T.Nagy – Szamadó, 2019, 46-48. old.). A népesség előregedése mellett másik fontos társadalmi tendencia ami nagyon erősen érezteti hatását Magyarországon a területileg egyenlőtlen belső vándorlási folyamatok, ami egyre inkább a Budapestet magába foglaló Közép-Magyarországi Régió (Budapest és Pest megye) irányába koncentrálna a lakosságot, elszívva a vidéki, különösen a gyéren lakott rurális térségekből a fiatalabb generációkat.

¹⁷ <https://umvp.kormany.hu/umvp-hacs-illeteksegiteruletei>; <http://www.mvh-hacs.hu/tagjaink>

Ilyen demográfiai és belső vándorlási körülmények között felértékelődik a települések – különösen a fiatalok elvándorlása miatt az országos átlagnál is nagyobb mértékben elöregedő községekben – szintjén az idősekre koncentrálnó közszolgáltatások, helyi gazdaságfejlesztési programok, stratégiai fejlesztések (pl. települési idősstratégiákat megalapozó kutatások). Ezeket az alulról építkező *bottom-up* irányú települési szintű célkitűzéseket igyekeznek felülről *top-down* módra megtámasztani hivatott országos kormányzati programok, mint például a Belügyminisztérium által már idestova két évtizede, 2004 óta működtetett Idősbarát Önkormányzati Díj program, amely díjazásban egyaránt részesültek kistelepülési, városi, megyei jogú városi és fővárosi kerületi önkormányzatok már. Fontos térségi vonatkozás, hogy Alsómocsolád már 2009-ben elnyerte az Idősbarát Önkormányzat Díjat.

Mivel az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió területileg a kistelepülések által erősen dominált, fragmentált településszerkezetű és az egyik leghátrányosabb helyzetű statisztikai-tervezési Dél-Dunántúli Régióban található, így a csökkenő számú és elöregedő lakosság miatt különösen érintett. Nem véletlen, hogy már az okos térség gondolatának születésekor megfogalmazódott az ezüst gazdaság, mint potenciális térségi kitörési pont és fejlesztési irány.

Az ezüst gazdaság az 50+ korosztályok életének számos szegmensét érinti, így az egészség, a táplálkozás, a szociális helyzet, a szabadidő eltöltése, a lakhatási körülmények (beleértve az idősgondozást), ezeket egységesen közösségi jól-lét (*wellbeing*) kifejezéssel illeti a szakirodalom. De integráns része az ezüst gazdaságnak a gazdaság és pénzügyek időseket érintő olyan további kérdések, mint az utazás, szállítás, kereskedelem, a munkavállalás vagy akár az időskori oktatás, - ez utóbbi mint az élethosszig való tanulás (*lifelong learning*) egyre fontosabbá váló részterülete. Az ezüst gazdasághoz szorosan kapcsolódó fogalom a tudatos öregedés (*conscious aging*), ami egyszerre mozgalom, életmód, szervezett programcsomagok s így az időspolitika önálló szakpolitikai szegmense. Az Európai Unió 2020-ban önálló kiadványt szentelt a tudatos öregedés témakörének *Ageing Europe* elnevezés alatt, amely bevezetője rögzíti, hogy 2019-ben a 27 tagú Európai Unió lakosságának egyötöde, 20,3% töltötte be a 65. életévét. Ez már önmagában is indokolja az ezüst gazdaság és tudatos öregedés kiemelt összeurópai kezelését (*Ageing Europe*, 2020, 8. old.).

Az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió, mint okostérség programelemei számos ponton kapcsolódtak közvetlen vagy közvetett módon az ezüst gazdaság témaköréhez. Ilyen volt a *ProAge felkészülés az aktív időskorra - Netre fel!* online ismeretterjesztő tananyag időseknek; az országosan 1500 települést érintő 5 milliárd Ft keretösszegű ún. Digitális Jólét Program (DJP) Pontok keretében digitális eszközök érkeztek az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unióhoz, az összes településen kiépítésre kerültek az ún. DJP pontok, ahol a közösségek digitális szolgáltatásokat (digitalizálás, E-ügyintézés, nyomtatás, kiadványok szerkesztése) vehetnek igénybe, ez a fejlesztés nagymértékben van az időskorúak segítségére. Közösségi programok valósulnak meg folyamatosan a térségi 50+ korosztály bevonására épülve. Alsómocsolád révén a mikrotérség aktív tagja a TÖOSZ Idősügyi Hálózatának, s vele a D-Care Labs Dunai Transznacionális idősügyi programjának.

Az okos térség hálózati pozícionálása

Az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió kezdettől fogva egy széles társadalmi partnerségre lett felfűzve. Az érintett települések mellett széleskörű önkormányzati (hazai és külföldi települések, TÖOSZ, Magyar Faluszövetség stb.), a technológiai fejlesztések területén fontos szerepet betöltő állami-kormányzati szervek (Digitális Jólét Nonprofit Kft., Lechner Tudásközpont stb.). Az okos térség kapcsolatokkal rendelkezik regionális gazdasági szereplők, stakeholderok valamint szakmai-tudományos szervezetek irányába (Baranya Megyei Kereskedelmi- és Iparkamara; Pécsi Tudományegyetem; Déli Szomszédok Nyugdíjas Szövetkezet. Továbbá az okos térség fontos nemzetközi kapcsolatát jelenti az **Európai Okos Falvak Hálózat** (*EU Smart Rural Network*).¹⁸

SWOT analízis és az okos térség lehetséges jövőképe

Az öt település alkotta Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió, mint az ország első és jelen ismereteink szerint egyetlen önmagát tudatosan okos térségként definiáló önkormányzati együttműködése idestova évtizedes múltra tekint vissza. A koordináció eddigi történetét számos innovatív közös szakmai és társadalmi kezdeményezés hatja át. A következőkben a rendelkezésre álló információk alapján kísérletet teszek az okos térség lehetséges jövőbeli

¹⁸ https://enrd.ec.europa.eu/enrd-thematic-work/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages_en

perspektíváinak szintetizálására egy komplex SWOT-analízis (*strengths*, mint erősségek / *weaknesses*, mint gyengeségek / *opportunities*, mint lehetőségek / *threats*, mint veszélyek) keretében.

Erősségek (Strengths):

- Az okos térség kezdeményezéseit gondozó munkaszervezet (Nonprofit Kft.) illetve az egyes programokban érintett önkormányzatok – polgármesterek, hivatali apparátusok - jelentős módszertani, pályázati- és projekttapasztalata (kiadványok, elnyert pályázatok, megvalósított fejlesztések).
- A mikrotérség falusias jellegéhez képest kiemelkedő formális és informális kapcsolati háló önkormányzati, állami hivatali, szakmai-tudományos valamint civil szervezeti vonalon.
- Kiemelkedő humánerőforrás kompetenciák, magas szintű térségi elköteleződés és szakmaiság a munkaszervezet valamint az okos térség
- Folyamatos digitális kommunikációs jelenlét (frissülő weboldal, facebook oldal, papíralapú hírlevél).
- A közösségi tervezés folyamatos és a társadalmi inklúzió (*social inclusion*) alkalmazása a stratégiai irányok és programok meghatározásában, és ebből fakadóan is az okos térség számottevő lakossági támogatása az érintett településeken.
- Az okostérség munkaszervezetének (Nonprofit Kft.) szervezeti formája a gazdasági társaság, amely kellőképpen rugalmas és hatékony keretet biztosít az okos térségi programok számára. Ugyanakkor felvetődhet kérdésként, hogy egy formális önkormányzati társulás, amely a helyi gazdaságfejlesztést tűzi ki innovatív alapokról, mennyire lehet indokolt a jövőben. Erre egyelőre nem mutatkozik igény az érintett települések részéről – (a Hegyháti járásban működő önkormányzati társulásokról bővebben a második fejezetben lehet olvasni).

Gyengeségek (Weaknesses):

- Az okos térség társadalmi struktúráját továbbra is a fogyatkozó lakosság – benne az elköltöző fiatalabb generációk -, valamint az öregedő korfa és növekvő számú, arányú időskorúak jellemzik. Ez a domináns tendencia az okos térség működése és megannyi innovatív kezdeményezése ellenére nem változott. Továbbra is fontos erősíteni az ezüst gazdaság (*silver economy*), valamint a fiatalok térségi népességmegtartó célú programokat, akciókat
- A COVID-19 koronavírus járvány népegészségügyi hatásairól és közép-, hosszútávú társadalmi következményeiről még nincs pontos képünk, de az már látható, hogy nagyon sok országhoz hasonlóan hosszú idő után nálunk is csökkent a lakosság várható élettartama és az

egészségügyi kilátások, Ez külön nehézséget jelenthet a jövőre nézve egy alapvetően előregedő, csökkenő lakosság számú térségben.

- Az alapvetően önkormányzati büdzséből finanszírozott és működtetett munkaszervezet (Nonprofit Kft.) gazdasági sebezhetősége és kitettsége. Érdemes volna a saját szolgáltatói bázis, tevékenység kibővítése és működtetése akár a mikrotérségen kívül eső, de az okos falu és okos térség irányokat, célokat kitűző települések, mikrotéségek számára.

Lehetőségek (Opportunities):

- Az Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió, mint okos térség külső hazai és nemzetközi települési, szakmai-tudományos kapcsolatainak további erősítése, kiterjesztése a hálózatosodás mentén.
- A digitális megoldások (applikációk stb.) és a társadalmi inkluzivitás kapcsolatának erősítése a térségben a különböző közszolgáltatások és helyi-térségi információáramlás terén.
- A korábbiakhoz képest javasolt fokozni a modern vállalati innovációk (e-health, egészségtudatos táplálkozás és wellness-fitness életmód, kommunikációs okos eszközök, e-mobilitás, sharing economy internet of things stb.) bekapcsolását az okos térségi programokba.

Veszélyek (Threats):

- A gazdasági nehézségek (koronavírus, az orosz-ukrán háborús konfliktus várható negatív gazdasági következményei stb.) visszafoghatják a települések aktivitását és anyagi részvételét a jövőbeni okos térségi együttműködésben. Fontos, hogy kiszámítható és biztosított legyen a munkaszervezet (Nonprofit Kft.) finanszírozása.
- Az önkormányzatokat ért kormányzati megszorítások tartós fennmaradása (az „államosított” gépjárműadó; a KKV-k és egyéni vállalkozók esetében lecsökkentett HIPA stb.) nehezített pályát jelenthet az innovatív, de forrásigényes okos térségi önkormányzati együttműködések számára.
- Az előregedő korfa valamint a segítő szakmaterületeken (oktatás, egészségügy, szociális szektor) tapasztalható szakemberhiány szintén potenciális jövőbeli veszélyforrás a mikrotérség, s vele az okos térségi együttműködés számára.

Felhasznált irodalom

EUROSTAT: Ageing Europe – 2020 Edition Elérhetőség:
<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/11478057/KS-02-20-655-EN-N.pdf/9b09606c-d4e8-4c33-63d2-3b20d5c19c91?t=1604055531000>

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK (2018): Elemzés – eléri-e célját az önkormányzati adósságrendezés? Állami Számvevőszék, Budapest. Elérhetőség:
https://asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2018/adossagrendezés_elemzes.pdf?ctid=1237

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK (2008): Észrevétel a Magyar Köztársaság 2009. évi költségvetési törvényjavaslata javasolt módosításához (Állami Számvevőszék, Budapest, 2008. november)
<https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2008/0836mj000.pdf?download=true>

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK (2010): Jelentés a helyi adók rendszerében a hatékonyság és az eredményesség érvényesülésének ellenőrzéséről 2010. december (Állami Számvevőszék, Budapest)
<https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2010/1031j000.pdf?download=true>

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK (2009): Vélemény a Magyar Köztársaság 2009. évi költségvetési javaslatáról (Állami Számvevőszék, Budapest)
<https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2009/0935j000.pdf?download=true>

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK (2008): Észrevétel a Magyar Köztársaság 2009. évi költségvetési törvényjavaslata javasolt módosításához (Állami Számvevőszék, Budapest, 2008. november)

<https://www.asz.hu/storage/files/files/%C3%96sszes%20jelent%C3%A9s/2008/0836mj000.pdf?download=true>

BARTKE ISTVÁN (1985): A vonzaskörzetek gazdasági (társadalmi) tervezése (in: A vonzaskörzetek gazdasági és közigazgatási kérdései – Nemzetközi Tudományos Konferencia, Pécs, 1983. november 1-3., Pécs, MTA Regionális Kutatások Központjának Dunántúli Tudományos Intézete

BEKÉNYI JÓZSEF – BÉRCESI FERENC – NÉMETH JENŐ (2003): A kistérség fogalma, funkciói, intézményrendszere. (Előzetes koncepció – Vitaanyag) In: Magyar Közigazgatás 2003/4. 194-209.old.

BELÜGYMINISZTERIUM ÖNKORMÁNYZATI KOORDINÁCIÓS IRODA (2018): Kutatási Jelentés – Kutatás I. Önkormányzati horizontális és vertikális együttműködési és koordinációs mechanizmus kiterjesztését megalapozó kutatás. BM-ÖKI Elérhetőség: www.bm-ok.hu/News/ViewFile?fileId=1149

BERCZIK ÁBEL –KECSKÉS ÁDÁM –KELEMEN RITA -SZILÁGYI HENRIETTA (2019) : A helyi önkormányzati alrendszer stabilitása 2002-2020 között, in: Köz-Gazdaság 2019/3.

DICSŐ LÁSZLÓ – VARGA PÉTER (2019):”Okos falu okos térség program” fejlesztési lehetőségei egy -. a rendszerváltás óta ugyanazon közösségért dolgozó – kistelepülési polgármester szemével (Új Magyar Közigazgatás, Budapest 2019 szeptember) Elérhetőség:https://kozszov.org.hu/dokumentumok/UMK_2019/3/08_Forum_Okos_falu_okos_terseg.pdf

DOMOKOS LÁSZLÓ (2012): Kockázatok a működésben és növekvő eladósodás a magyarországi önkormányzatoknál (Állami Számvevőszék, Budapest. Elérhetőség: <http://www.asz.hu/publikaciok/2012/kockazatok-a-mukodesben-es-novekvo-eladosodas-a-magyarorszagi-onkormanyzatoknal-az-allami-szamvevoszek-ellenorzeseinek-tapasztalatai/psz201202165.pdf>

DÖMÖTÖR ILDIKÓ: Kistérségi innováció a helyi közigazgatásban – Vizsgálat a Hegyháti járás mikrotérségben (PhD. értekezés – Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás- tudományi Doktori Iskola, Budapest 2020) Elérhetőség: <https://antk.uni-nke.hu/document/akk-copy-uni-nke-hu/D%C3%B6m%C3%B6t%C3%B6r%20Ildik%C3%B3%20-%20disszert%C3%A1ci%C3%B3tervezet.pdf.pdf>

EUROPEAN COMMISSION (2016): EU Action for Small Villages

Elérhetőség: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rur-dev-small-villages_en.pdf

Észak-Hegyháti Mikrotérségi Unió fejlesztési stratégia 2015-2020

https://eszakhegyhatiunio.files.wordpress.com/2020/09/unio_fejlesztési_strat_2015_2020.pdf

FÜRCHT PÁL (2009): Sok a helyi önkormányzat Magyarországon!? Új Magyar Közigazgatás 2009/3. szám 43-47.old.

FÜRCHT PÁL (2003): Kistérségi koncepció. Magyar Közigazgatás 2003/3. 129-138. old.

FÜRCHT PÁL (1994): Körjegyzőségi modell. Magyar Közigazgatás 1994/4. szám 193-202. old.

HOFFMANN ISTVÁN (2011): A helyi önkormányzatok társulási rendszerének főbb vonásai. Új Magyar Közigazgatás 2011/1. szám pp.24-34.

HORVÁTH M. TAMÁS (1995): Az önkormányzatok közötti együttműködés keretei és problémái. Magyar Közigazgatás 1995/10. 570-576. old.

GYERGYÁK FERENC – STEINER ERIKA (2020): A helyi önkormányzati rendszer 30 éve (in: A magyar önkormányzatok 30 éve – Tanulmányok adatok, tények a helyi önkormányzatok három évtizedéből, TÖOSZ, Budapest, 2020) 19-55. old.

ILLÉSY MIKLÓS – T.NAGY – SZÁMADÓ RÓZA (2019): 21. századi önkormányzati sikertényezők vizsgálata az ÖFFK II. projekt kutatásainak tükrében – Összegző tanulmány (Belügyminisztérium Önkormányzati Koordinációs Iroda, Budapest, 2019)

Ivány Gábor (2010): Működésképtelen történet. Index, 2010. január 6. Elérhetőség: http://index.hu/velemeny/jegyzet/2010/01/06/mukodeskeptelen_tortenet/

KARA PÁL (1996): A város és vonzáskörzetének szervezeti, strukturális lehetőségei. KÖOSZ-MJVSZ-MKI: Város és vonzáskörzete Szerk.: Szabó Gábor, ÖNKORKÉP, Budapest, 1996 93-106.old.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2019): Magyarország közigazgatási helynévkönyve, 2019. január 1. Elérhetőség: https://www.ksh.hu/docs/hun/hnk/hnk_2019.pdf

LAKI ILDIKÓ – SZABÓ TAMÁS szerk. (2019): Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban Homo Oecologicus Alapítvány – TÖOSZ, Budapest, 2019)

LENTNER CSABA (2014): A magyar önkormányzatok adósságkonszolidációja. Állami Számvevőszék, Pénzügyi Szemle Elérhetőség: <http://www.asz.hu/penzugyi-szemle-cikkek/2014/a-magyar-onkormanyzatok-adossagkonszolidacioja/lentnercs-2014-3-m.pdf>

Okos város fejlesztési modell – módszertani útmutató (Lechner Tudásközpont, Budapest 2017)

Elérhetőség: <https://lechnerkozpont.hu/doc/okos-varos/okos-varos-fejlesztési-modell-modszer-tani-utmutato-20171130.pdf>

SIKOS TAMÁS – SZENDI DÓRA (2021): Kialakulhatnak-e okos falvak az abaúii térségben? Tér és Társadalom, 35. évfolyam 3. szám 154-181. old. Elérhetőség: <https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/3361>

SOMLYÓDYNÉ PFEIL EDIT (1990): A kisközségek az önkormányzattá válás útján. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs

SZABÓ TAMÁS (2019): Együttműködések és kistelepülési önkormányzati koordinációk - az elmúlt évtized jogalkotásának közpolitikai hatásai Szabó Tamás – Laki Ildikó:

Kényszerpályák és lehetőségek – A községi igazgatás és feladatellátás dimenziói napjainkban
Homo Oecologicus Alapítvány – TÖÖSZ, Budapest, 2019, 98-133. old.

SZABÓ TAMÁS (2015): A várossá nyilvánítás kérdésköre 2015 után – az elmúlt negyedszázad kapcsolódó folyamatainak értékelése Új Magyar Közigazgatás 2015/december 28-36. old.

SZIGETI ERNŐ (1996): A községalakítások múltja és jelene. Magyar Közigazgatás 1996/9. 513-527. old.

SZIGETI ERNŐ (1994): A körjegyzőségek területi struktúrája. Magyar Közigazgatás 1994/10. szám 609-619.old.ű

Települési okos tükör módszertani útmutató, Alsómocsolád

Elérhetőség:<https://www.alsomocsolad.hu/feltoltesek/allomanyok/Dokumentumok/EI%C5%91%20Als%C3%B3mocsol%C3%A1d/Tananyagok%2C%20tanulm%C3%A1nyok/Telep%C3%BCI%C3%A9si%20Okos%20T%C3%BCk%C3%B6r%20m%C3%B3dszertani%20%C3%BAmutat%C3%B3v%C3%A9gleges.pdf>

VEREBÉLYI IMRE (1993): Kis vagy nagyméretű alapszintű önkormányzatok. Magyar Közigazgatás 1993/4. szám 193-205.old.

WITTINGHOFF TAMÁS (2021): Mire jó az iparüzési adó? (In: COMITATUS Önkormányzati Szemle 2021. nyár-ősz, XXXI. évfolyam 238. szám) 9-17.old.